

नेपालभाषा

कक्षा ९

नेपालभाषा

कक्षा ९

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

प्रकाशक : नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

© पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

यस पाठ्यपुस्तकसम्बन्धी सम्पूर्ण अधिकार पाठ्यक्रम विकास केन्द्र सानोठिमी, भक्तपुरमा निहित रहेको छ । पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको लिखित स्वीकृतिबिना व्यापारिक प्रयोजनका लागि यसको पूरै वा आंशिक भाग हुबहु प्रकाशन गर्न, परिवर्तन गरेर प्रकाशन गर्न, कुनै विद्युतीय साधन वा अन्य प्रविधिबाट रेकर्ड गर्न र प्रतिलिपि निकाल्न पाइने छैन ।

पहिलो संस्करण : वि. सं. २०८२

हाम्रो भनाइ

विद्यालय तहको शिक्षालाई उद्देश्यमूलक, व्यावहारिक, समसामयिक र रोजगारमूलक बनाउन विभिन्न समयमा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक विकास तथा परिमार्जन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइँदै आएको छ। विद्यार्थीमा राष्ट्र राष्ट्रियताप्रति एकताको भावना पैदा गराई नैतिकता, अनुशासन र स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक एवम् चारित्रिक गुणका साथ आधारभूत भाषिक तथा गणितीय सिपको विकास गरी विज्ञान, सूचना प्रविधि, वातावरण र स्वास्थ्यसम्बन्धी आधारभूत ज्ञान र जीवनपयोगी सिपका माध्यमले कलासौन्दर्यप्रति अभिरुचि जगाउन, सिर्जनशील सिपको विकास गराउनु र विभिन्न जातजाति, लिङ्ग, धर्म, भाषा, संस्कृतिप्रति समभाव जगाई सामाजिक मूल्य र मान्यताप्रतिको सहयोगात्मक र जिम्मेवारीपूर्ण आचरण विकास गराउनु आजको आवश्यकता बनेको छ। यही आवश्यकता पूर्तिका लागि विद्यालय शिक्षाका लागि राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ को सैद्धान्तिक मार्गदर्शनअनुसार नेपालभाषा कक्षा ९ को यो नमुना पाठ्यपुस्तक विकास गरिएको हो।

यस पाठ्यपुस्तकको लेखन प्रा.डा. ओमकारेश्वर श्रेष्ठ, सहप्रा. डा. राजनलाल जोशी र रेणु श्रेष्ठबाट भएको हो। पाठ्यपुस्तकलाई यस रूपमा ल्याउने कार्यमा महानिर्देशक श्री युवराज पौडेल, डा. बज्रमुनि बज्राचार्य, श्री बरुण वैद्य, श्री डम्बर आडम्बे, श्री राजु श्रेष्ठ र श्री कुमार घिमिरेको विशेष योगदान रहेको छ। यस पुस्तकको लेआउट डिजाइन श्री भक्तबहादुर कार्कीबाट भएको हो। उहाँहरूलगायत यसको विकासमा संलग्न सम्पूर्णप्रति केन्द्र हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्छ।

पाठ्यपुस्तकलाई शिक्षण सिकाइको महत्त्वपूर्ण साधनका रूपमा लिइन्छ। अनुभवी शिक्षक र जिज्ञासु विद्यार्थीले पाठ्यक्रमद्वारा लक्षित सिकाइ उपलब्धिलाई विविध स्रोत र साधनको प्रयोग गरी अध्ययन अध्यापन गर्न सक्छन्। यस पाठ्यपुस्तकलाई सकेसम्म क्रियाकलापमुखी र रुचिकर बनाउने प्रयत्न गरिएको छ तथापि यसमा अझै भाषा प्रयोग, भाषाशैली, विषयवस्तु तथा प्रस्तुति र चित्राङ्कनका दृष्टिले कमीकमजोरी रहेको हुन सक्छन्। तिनको सुधारका लागि शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक, बुद्धिजीवी एवम् सम्पूर्ण पाठकहरूको समेत महत्त्वपूर्ण भूमिका रहने हुँदा सम्बद्ध सबैको रचनात्मक सुझावका लागि पाठ्यक्रम विकास केन्द्र हार्दिक अनुरोध गर्छ।

विषयसूची

पाठसङ्ख्या	पाठ	पृष्ठसङ्ख्या
१	न्हाय्ताहा राजकुमारी	१
२	विद्या महिमा	८
३	माष्टर जगतसुन्दर मल्ल	१५
४	पासा	२२
५	वः कि पिज्जा ?	३०
६	पासायात पौ - थाय्या बयान	४१
७	हिरो बाज्या	४६
८	ऋतुम्ये	५३
९	भी नेपाल	५८
१०	लक्ष्मीद्यः	६५
११	मिसा व मिजं बराबर	७२
१२	लखं रंगयात न्ह्यब्वइ	७९

न्हाय्ताहा राजकुमारी

करुणाकर वैद्य

करुणाकर वैद्यया जन्म यलया स्वथ त्वाल्य ने.सं. १०३४ गुंलाथ्व ११भाद्र १) खुन्हु जूगु खः । वय्कःया नेपालभाषां नेपाःयागु पुलांबाखं भाग १ निसे ६ तक पिदंगु दु । नेपाली भासं नेपाली दन्त्य कथा संग्रह, व मेमेगु सफू नं पिदंगु दु । अथे हे अङ्ग्रेजी भासं अ कलेक्शन अफ नेपालिज फोकटेल्स, नेपालिज फोकलोरः लेजेन्दस फ्रम पोखरा सफू पिदंगु दु । वय्कलं ने.सं. १०७७ (वि.सं. २०१४) साल्य मृतिका उद्योग, व नेपालको परम्परागत प्रविधि सफूयात ने.सं. १०९९ (वि.सं. २०३६) सालं मदन पुरस्कार त्याकादीगु दु । ने.सं. १०७७ दँय हे वय्कः मन्त । थन न्ह्यब्वयागु 'न्हाय्ताहा राजकुमारी' नेपाःयागु पुलां बाखं न्यागूगु भागं (पौ ११९-१२१) लिकायातःगु खः । मसिउगु छुं नं चीज थी मजिउ, नतुने मजिउ धैगु थ्व बाखंया सार खः ।

छगू देशय् जुजुया काय् थःगु हे बगैचाय् चाःहिलाच्वन । वं अन थःत ल्वःवंगु छफ्वः स्वां थ्वयाः नतुनास्वत । स्वां ला तसकं नस्वाःगु जुयाच्वन । तर पलख लिपा ला व राजकुमारया न्हाय् कुछि हाकलं मयात । “का फुत्त ...” धाधां राजकुमारया अथे याय् थथे याय् मन्त । जी ला धकाः वं हाकनं मेगु तसकं बांलाःगु स्वां छफ्वः थ्वयाः नतुनास्वत । संयोगवस, आश्चर्य राजकुमारया न्हाय् साबिक जुल ।

राजकुमार लय्लय्तायाः तुतिं बैय् मथिल । वं मेमेगु बांबांलाःगु जातया स्वां थ्वल । सरासर मेगु राज्यय् चाःहिउ वने धकाः थःगु राज्य त्वःताः वन । व राज्यया जुजुया म्हायाय् तसकं बांलाम्ह जुयाच्वन । व सुं नं मिजंया ख्वाः तक मस्वइम्ह जुयाच्वन । थ्व खँ चाःहिउवंम्ह राजकुमारं सीकल । बहनी जुयावःलिसे राजकुमारया बासं च्वनेत उखेंथुखें माःमाः जुल । बास माःमाः जूम्ह राजकुमारं छम्ह गथुनीया छेंय् बास फ्वंवन । गथुनीनं बांलाक बिचार यानाः तिनि बासं तल । व गथुनी व हे देशया जुजुया थाय् न्हिन्हि स्वां बिइयंकीम्ह जुयाच्वन । सुथय् जुल, गथुनीया बांबांलाःगु स्वां हयाः धमाधम स्वां माः हनाच्वन ।

“तताजु, थ्व स्वांमा: गन यंकेगु?” राजकुमारं न्यन ।

“जुजुया थाय्, जुजुयाथाय् न्हिन्हि सुथय् स्वांमा: छाय् यंकेगु जिगु ज्या” गथुनीनं लिस: बिल ।

“अय्सा जिं नं छक: स्वांमा: हना: स्वय् मजिउ ला?” राजकुमारं न्हेस: तल ।

“मजिउगु ला मखु स्यनकि काइमखु का” गथुनिनं धाल ।

गथुनीया खँ नेना राजकुमारं भन हे बांवांला:गु स्वां लेया: स्वांमा: छमा: हनाविल । गथुनीनं व स्वांमा: छमा: नं ज्वना: जुजु च्वनाच्चंथाय् अन्तरापुरय् वन । स्वांमा: खना: अन्तरापुरयाम्ह जुजु तसकं लय्ताल । जुजुं थ: काय्यात नं स:ता: स्वांमा: क्यन । राजकुमारं ‘अहो...गुलि बांला:गु स्वांमा:, जिं ला गबले मखं नि थुज्व:गु स्वांमा:’ धाधां अजू चायाच्चन ।

राजकुमारं व स्वांमा: राजकुमारीयात बिइयकि धका: हुकुम बिल । राजकुमारी व स्वांमा: खनेसातकि तसकं लय्ताल । वं व स्वांमा: क्वखाया: त्व:ते मानेमजू । बिस्तारं व स्वांमा:या बास नं तसकं नस्वानावल । तर गजबया खँ छु धा:सा छुं भतिचा जाय्वं व राजकुमारीया न्हाय् ताता: हाक: जुजुं वल । भतिचा लना: ला राजकुमारीया न्हाय् कुछिति हाक: जुया: यान्तांयान्तां सन । राजकुमारीयात त:धंगु आपत जुल । वं तुरन्त जुजुथाय् खबर छवत । थ: म्थ्याय् अपाय्सकं बांलाम्ह, कुरुप जूगु खना: जुजु नं अजू चाल । देशय् थ: म्थ्याय्यात सुनां लंकाबिल, वयात सिरपा: बिइगु धका: जुजुं नायखिं च्वय्कल । थ्व खँ व हे गथुनीया थाय् बासं च्वं:म्ह राजकुमारं नं सिइकल । व राजकुमारं थ:म्हं लंका: बिइफु धइगु खँ दरवारय् कंकेछवत । जुजुं राजकुमारयात तुरुन्त दरवारय् स:तल । राजकुमारी धा:सा सुं नं मिजंया ख्वा: मस्वइम्ह ... । न्थ्याबलें कुरुप जुया: च्वने नं मजिल । वास: या:वंम्ह राजकुमार दरवारय् वना: राजकुमारीयात थ:के दूगु न्हाय् थिक जुइगु स्वां नतुंकेबिल । स्वां नतुनेसात राजकुमारीया न्हाय् साबिक जुल । थ्व खना: जुजु तसकं लय्ताया: राजकुमारयात यक्व हे सिरपा: नं बिल । जुजुं थ:म्थ्याय्या राजकुमारलिसे धुमधामं इहिपा यानाबिल । मसिउगु छुं नं चीज नतुने मजिउ धैगु खँ निम्हसिनं थुइकल ।

खँग्वःया अर्थ

अजू	-	आश्चर्य
कुछि	-	१८" या दापु
कुरूप	-	रूप मदुम्ह
गथुनी	-	स्वां मिइम्ह मिसा
तुतिं बँय् मथिल	-	लसतां जाल (खँत्वाः)
नाय्खिं च्वय्कल	-	घोषणा यात (खँत्वाः)
दरवार	-	लाय्कू
नतुने	-	बास काय्
नस्वाःगु	-	बास वःगु
सिरपाः	-	पुरस्कार
ल्वःवंगु	-	आकर्षक

अभ्यास

१. प्वंगु थासय् पाय्छि खँग्वः तयादिसँ

(कपाः, खाः, जुजु, न्हाय्, मतिना, बँय्)

- (क) आश्चर्य, राजकुमारया साबिक जुल ।
- (ख) राजकुमारी सुं नं मिजंया मस्वइम्ह जुयाच्चन ।
- (ग) राजकुमार लय्लय्तायाः तुतिं मथिल ।
- (घ) स्वांमाः खनाः अन्तरापुरयाम्ह तसकं लयताल ।
- (ङ) राजकुमारीया नं व राजकुमारप्रति जायाः वल ।

२. शुद्ध खँगवः ल्हययादिसँ

(क) काय्/काए	(ख) ल्वःबंगु/ल्वःवंगु
(ग) यंकीम्ह/एंकीम्ह	(घ) नस्वानावल/नस्वानाबल
(ङ) लय्ताल/ल्हय्ताल	

३. ज्वःखाकादिसँ

सिरपाः	रुप मदुम्ह
कुरुप	लाय्कू
दरवार	जुजुया काय्
राजकुमार	पुरस्कार
	बास वःगु

४. खः वा मखु च्वयादिसँ

- (क) राजकुमारया न्हाय् हाकनं चिहाकः मजुल ।
(ख) राजकुमार गथुनीया छेंय् बासं च्वंवन ।
(ग) गथुनी नं न्हिन्हिं दरवारय् स्वां बी यंकी ।
(घ) स्वांया बासं राजकुमारीया न्हाय् ताहाकःमजू ।
(ङ) राजकुमार व राजकुमारीया इहिपा मजुल ।

५. लिसः बियादिसँ

- (क) राजकुमार गन चाः हिलाच्वन ?
(ख) जुजुया काय् गन बासं च्वन ?
(ग) राजकुमारीया न्हाय् गुकथं साबिक जुल ?
(घ) जुजुं छु धकाः च्वय्कल ?
(ङ) राजकुमारया स्वभाव गथे च्वं ?

६. खँचा ब्वना: लिस: बियादिसं

राजकुमारं व स्वांमा: राजकुमारीयात बिइयकि धका: उजं बिल । राजकुमारी व स्वांमा: खनेसातकि तसकं लय्ताल । वं व स्वांमा: व्वखाया: त्व:ते मानेमजू । स्वांमा:या बास नं तसकं नस्वानावल । भतिचा जाय्वं व राजकुमारीया न्हाय् ता:हाक: जुजुं वल । भतिचा लना: ला राजकुमारीया न्हाय् कुछि ति हाक: जुया यान्तांयान्तां सन । राजकुमारीयात त:धंगु आपत जुल । वं तुरुन्त जुजुयात खबर छवल । अपाय्सकं बांलाम्ह थ: म्ह्याय, कुरूप जूगु खना: जुजु नं अजू चाल ।

न्हेस:

(क) राजकुमारं छु हुकुम बिल ?

(ख) स्वांमालं छुछु यात ?

(ग) जुजु छाया अजू चाल ?

७. खँचा ब्वना: प्यंगू बुंदा मुनादिसं

मरुया काष्ठमण्डपया प्रतिरूपकथं चीधंगु आकारय् धस्वाकात:गु थासमंदु चपा: गुबले व सुनां, छु प्रयोजनया निंति दय्कल धैगु गुगुं दसि अभिलेख लुइकेमफु । वास्तुकलाया लिधंसाय् अध्ययन याय्बले थ्व चपा: नं संभवत मरुसत: निर्माण जूगु स:बस:दँया लिपा धस्वात जुइमा: धैगु अनुमान याय्फु । थ्व सत: दुहाँ वनेगु अतिकं कलात्मक मूलखा उत्तरपाखे स्वयाच्वंगु दु । लुखाच्वसं ज:ख: निम्ह मकर व दथुइ च्वय् क्षपुया आकृति कियात:गु सिंयागु कलात्मक त्वलं खंकेफु । थ:थ:गु आसनय् फय्तुनाच्चपिं स्वम्ह द्य: नं दु । दथुइ लाक जवगु ल्हातय् त्रिशुल ज्वनात:म्ह महाद्य:या मूर्ति दु । थ्व ल्याखं थ्व सत: महाद्य:नाप सम्बन्धित जुइमा: धका: अनुमान याय्फु ।

त:भुखाय् २०७२ सालया लिपा पुन:निर्माणया भवलय् वेलायतया विशेषज्ञपिन्स मरुसत:या अवशेषया लिधंसाय् अध्ययन यानास्व:बले थुकिया निर्माण न्हय्गूगु शताब्दिन्त्य: जूगु जुइमा: धा:गु दु । अथे धैगु मरुसत:या इतिहास भिंस्वस: (१३००) दँ सिबें अप्व: पुलां । मरुसत: दय्केधुंका: स:बस:दँ लिपाजक दय्कूगु जूसां थाय्मदु सत:या इतिहास नं थ्यंमथ्यं द्व:छिदँ सिबें न्हापायागु जुइमा धका: अ:पुक दाबि याय्फु ।

८. च्व:प्व: हंक च्वयादिसं

(क) राजकुमार लय्लय्ताया: तुतिं बँय् मथिल ।

(ख) राजकुमारी धा:सा सुं नं मिजंया खा: मस्वइम्ह . . . ।

भाषिक संरचना

संसारया छुं नं सःयात ध्वनि धाइ ।

छुं नं भाषाया सःयात वर्ण धाइ ।

म्हुतुप्वाःया दुने मेचकां गनं मथिइक पिहांवइगु सःयात माग्वः (स्वर) धाइ ।

नेपालभाषाया माग्वः न्यागः दु । गथे - इ, उ, ए, अ, आ ।

चिनामाग्वः

निगः माग्वः चिनाः वलकि चिनामाग्वः जुइ । थ्व नेपालभाषाय् च्यागःदु । गथे -

इउ - इउ (थी) , खिउँ (मतमरू) , लिउँ (अङ्गल्य् पाइगु) ।

उइ - उइ (छुइया मचा) , कुइ (उइया मचा) , खुइ (६०) , गुइ (९०) ।

अइ- कइ (म्हय् वइगु घाः) , खइ (न्हि ल्वाकज्याःगु ई) ।

अउ - कउ (म्हितेगु चीज) , खउ (तू तिसिनातःगु पा) , गउ (तुति व पालिया स्वापु) ।

अए - खए, छए (काय्म्याय्या मचा) , तँए (ऊन) , धँए (की) , हँए ।

आइ - चाइ (चकलेट - मचाभाय्) , पाइ (दाय्- मचाभाय्) ।

आउ - आउ (आलु - मचाभाय्) , चाउ (चाकु - मचाभाय्) , पाउ (पाजु- मचाभाय्) ।

आए - काए (मिजं मचा) , खाए (चि, धौ, चिकं दुगु प्रसाद) ।

लुमंकादिसँ : नेपालभाषाय् ए यात य् च्वइ ।

थुलि खँग्वलय् चिनामाग्वः लुइकादिसँ- जिउ, थाय्, भाय्, नउ, पही ।

आखः

माग्वः स्वयं आखः जुइ । सामान्यतः बाग्वः लिपा माग्वः वलकि छगः आखः जुइ ।

गथे - क् + अ = क । थन क् बाग्वः खः । अ माग्वः खः । क आखः खः ।

थुलि खँग्वलय् आखः ल्या खानाः धयादिसँ- आखः, बाखं, मां, आबु ।

सिर्जनात्मक व परियोजनात्मक ज्या

१. छिं स्यूगु लोकबाखं छपु कनादिसं

नेपाललिपि अध्ययन

नेपाललिपि सय्कादिसं

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	
अ्	आ्	इ्	ई्	उ्	ऊ्	
ए	ऐ	ओ	औ	अँ	अं	अः
ए्	ऐ्	ओ्	औ्	अँ्	अं्	अः्

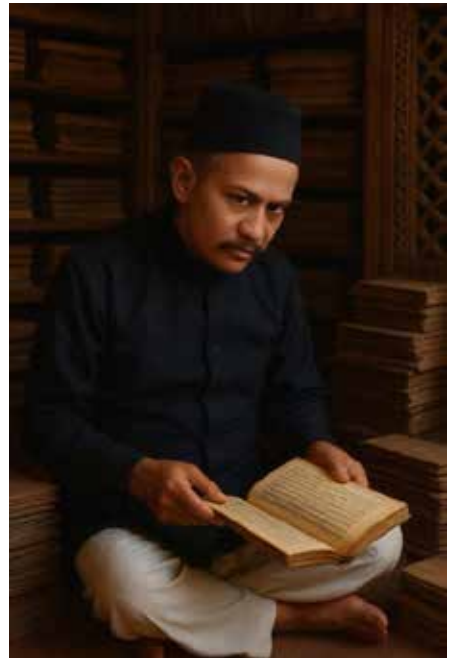
विद्या महिमा

सिद्धिदास अमात्य

सिद्धिदास अमात्यया जन्म ने.सं.९८७ यँलागा २ (वि.सं.१९३४ असोज १) आइतवाःखुन्हु यँया केल त्वाल्य जूगु खः । वय्कःया मा हर्षलक्ष्मी व बौ लक्ष्मीनारायण अमात्य खः । वय्कःया कृति धलखय् ३५ गू सफूया नां दु । वय्कः दुबले पिहांवःगु छगूजक सफू सज्जन हृदयाभरण (ने.सं. १०४०) खः । वय्कः ने.सं. १०५० कछलागा १३ (वि.सं. १९८६ मंसिर १४) शुक्रवाः मन्त । थन प्रस्तुत चौपाया सज्जन हृदयाभरण सफुतिं लिक्थातःगु खः । थुकिया सार खः - काय् म्ह्याय् उति मखंम्ह मनूयात पापी धाई । खर्च याः लिसे उप्चः दैगु धन विद्या खः । मनूष्यया परीक्षा ज्ञान व स्वाभाव स्वयाः जुइ । देह दतले ज्या याःसाजक सकसिनं हनी । थन प्रस्तुत चौपायाया व्याकरण थौकन्हय् या मखु । च्वमिया सम्मानयासे संपादन मयानागु खः ।

(१)

पालीतःयागु धूयातं याय् मते अपमान ।
वो धू बोयाव मिखास वनी पीर जुई धुमधाम ।
विद्या मस्योसें सुमुकं नका तीका ।
काय-पुत्री लहिना तधी याना बी का ।।
लिपा जिमि मां-बौ निम्हं पापी धाई ।
काय-पुत्री निम्हसें भिंगुं गन यायी ।।
थवगू क्वथास न्हाय्कं दया चोंसा ।
खा श्वया हुय फै धुलं किना चोंसां ।।
थवगू क्वथास सफू दया चों सा ।
स्वय् दै न्हिनछि चान्ह्यव जुया चों सां ।।

(२)

धर्म ग्रन्थ व सज्जन नं निम्हसें धा छुता खँ ।
दुःख बिया चोंसा दुःख वई सुख बिउसा सुख खः खँ ।
खँ नं मफु यने खुयाव योंका । दाजु-किजां म फू इना काय स्योंका । ।
खर्च यात धा सा दया वइ हानं । अति तवधंगु विद्या धन हानं । ।
अति तवधंगु भण्डारं थो का । शास्त्र स्वयाव ज्ञान कया सो का । ।
खर्च यात धासा दया वइ हानं । पाः जुया वनि व मुना तल सा नं । ।

(३)

हीरा मोति मणि हनं मयो जित का हार ।
जि अति योम्ह मनुष्य थ्व का चरित्र याःम्ह सुधार ।
सज्जन लिसे सत्संग याय् । सज्जन लिसे नाप-नाप व्वाय् । ।
सज्जन लिसे सदा नं मित्रता याय् । दुर्जन लिसे संसर्ग मयाय् । ।
लुंयागु परीक्षा प्यता थ्वो याय् । छुया दाया चुला त्वा-ल्हाय् । ।
व थें मनुष्यया परीक्षा याय् । विद्या व स्वभाव गुण ज्या याके । ।

(४)

को व कोकिल भेद म दू श्वे बले जा उथ्थें ।
वसन्त काले सी दइ का कोकिल को थ्थें ।
दुर्लभ जन्म मनुष्य धका खंका । छोय माल काल अल्सी फुक तंका । ।
गुलितक देहस प्राण च्वना चोनी । उलितक ज्या-जि याना काल छोया चोनी । ।
फुक सुख-सिद्धि ज्याया वशे याकी । अपमान यायगु ज्या यागु तोफीकी । ।
याय व यज्ञ जप तप ध्यानं । थ्व फुकया सिकं भिंगु ज्या हानं । ।

खँग्वःया अर्थ

पालीतः	-	पालि तः
मिखास	-	मिखाय्
सुमुकं	-	सुकं
काय-पुत्री	-	काय्मृत्याय्
न्हिनछि	-	न्हिच्छि
चान्त्यव	-	चान्हय्
तवधंगु	-	तःधंगु
पाः	-	कम
हनं	-	हानं
सत्संग	-	भिंगु संगत
सज्जन	-	भिंम्हमनू
दुर्जन	-	मभिंम्ह मनू
थय्थें	-	तुरुन्त
दुर्लभ	-	काचाक्क मदैगु
देहस	-	म्हय्
काल	-	ई

अभ्यास

१. प्वंगु थासय् पाय्छि खँग्वः तयादिसं

(अपमान, काय-पुत्री, खा, दुःख, मनुख, शास्त्र)

(क) पालीतःयागु धूयातं याय् मते । वो धू बोयाव मिखास वनी पीर जुई धुमधाम ।

- (ख) विद्या मस्योसें सुमुकं नका तीका । लहिना तधी याना बी का ।
 (ग) लिपा जिमि मां-बौ निम्हं पापी धाई । निम्हसें भिंगुं गन यायी ।
 (घ) थवगू क्वथास न्हाय्कं दया चोंसा । हुय फै धुलं किना चोंसां ।
 (ङ) थवगू क्वथास सफू दया चों सा । न्हिनछि चान्त्थयव जुया चों सां ।

२. शुद्ध पंचम वर्ण लहेयादिसं

- (क) धुनधान / धुमधाम (ख) मनि / मणि
 (ग) मनुष्य / मनुस्य (घ) दुर्जन / दुरजन
 (ङ) वसंत / वसन्त

३. खः वा मखु धयादिसं

- (क) विदेशय् विद्या वन्धु समान जुइ ।
 (ख) सज्जनया गुण मभिङ्गु जुइ ।
 (ग) मनुष्य जन्म अलिस् जुइमाः ।
 (घ) लुँया परीक्षा छुयाः, दायाः, चुलाः, त्वाःल्हानाः याइ ।
 (ङ) विद्या खर्च याःलिसे उप्वइ ।

४. लिसः बियादिसं

- (क) विदेशय् मित्र सु जुइ ?
 (ख) विद्या गुज्वःगु धन खः ?
 (ग) लुँया परीक्षा गुकथं जुइ ?
 (घ) मनूया जीवन सफल जुइत छु जुइमा ?
 (ङ) काय्मथ्याचं गुज्वःपिं मांबौयात पापी धाइ ?

५. खँच्चा ब्वनाः लिसः बियादिसं

नेवाः वस्ती वास्तु मान्यताकथं व्यवस्थित जुइमाःगु छगू पक्ष खःसा मेगु पक्ष नगर दुने च्वनीपिं नगरवासीया जीवन उलि हे सुरक्षित जुइमाः, थ्व मेगु महत्वपूर्ण पक्ष जुल । उकिं नेवाः बस्तीया दुने शत्रु पक्ष व मेगु मभिङ्ग्या याइपिं व स्यंकीपिं सुं नं वये -वने मफय्मा धकाः मनूत च्वनेगु

छेँखा फुक्क दुनेरिखे लाकाः पिनेपाखे ततःजाःगु पःखाः दनातइ । वस्ती दुने वय् -वनेत थासं थासय् तद्वाःगु लुखा तयातइ । गुकियात दे ध्वाखा धाइ । थुज्वःगु देय्ध्वाखाय् सुरक्षाया निंतिं महांतय्सं पाः बीकातइ । बहनी चः खिउँसे च्वनेवं ध्वाखा गल्लाक ग्वइ

न्हेसः

- (क) देय् ध्वाखाय् सु पाः च्वनी ?
- (ख) नेवाः बस्ती ध्वाखा छाय् दय्की ?
- (ग) नगरवासीपिनिगु जीवन गथे जुइमाः ?

६. खँच्चा ब्वनाः प्यंगू बुँदा मुनादिसं

नेपालय् गोपालवंशया लिपा महिषपाल (मेपू) वंशया शासन जुल । गोपालवंशया जुजुयात त्याकाः महिषपाल वंशया पिसं यथाक्रमं राज्य पद भोग याःगु खः । थथे राज्यपद भोग याःपिं जुजुपिं बर सिंह, जय सिंह व भुवन सिंह खः । थुकथं स्वम्ह मेपू जुजु जुल । महिषपालत भारतया अहीर खः धयागु धापू दु । थुमिसं नेपाः गालय् च्वनाः मधेश थ्यंक राज्य याःगु खः । भुवन सिंहया शासनकालय् किरातीतसें हःताः यानाः भुवनसिंहयात पदच्यूत याना छ्वसेलि महिषपाल वंशकालया अन्त्य जुल । किरातीतसें हःताः यानाः महिषपालवंशी जुजु भुवनसिंहयात पदच्यूत याना छ्वसेलि नेपालय् किरातीतय् शासन स्थापना जुल । किरातीत थौंया नेपाःया स्वनिगःया पूर्व अम्ह विशेष यानाः सुदूर पूर्वया इलाकाय् दु । उमि थःगु हे जाति, समाज, धर्म, भाषा, व्यवहार व संस्कृति दु । प्रथम जुजु यलम्बरसिंसें किरात वंशं ३२ गू पुस्तातक राज यात । किरात कालय् नेपाःया सामाजिक, धार्मिक व राजनैतिक वातावरण परिवर्तन जुजु वन । नेपाःया राजनीतिइ बौद्ध गणव्यवस्था लोकप्रिय जुल । सनातन धर्मया नापनापं बौद्ध धर्म नं न्ह्यात । थुकथं गोपाल व महिषपालतसें न्ह्याकूगु आभीर जातिया प्रारम्भिक नेवाः जातिया रुप किरातकालय् वयाः किरात, शाक्य, कोलिय आदि विविध जात ल्वाकज्यानाः सनातन धर्मया नापं बौद्ध धर्मया नं प्रचार जुयाः नेवाः जाति न्हूगु रुप कथं तब्याना वन ।

७. च्वःप्वः हंक च्वयादिसं

दुर्लभ जन्म मनुष्य धका खंका । छोय माल काल अल्सी फुक तंका ।
गुलितक देहस प्राण च्वना च्वनी । उलितक ज्या-जि याना काल व्छया च्वनी ।

भाषिक संरचना

पदवर्ग

वर्ण व आखःमुनाः खँग्वः वा पद जुइ ।

रूप हिलीगु खँग्वःयात विकारी धाइ ।

नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियायोगी विकारी खः ।

विकारी पदवर्ग

सकल वस्तुया नां नाम खः । दसु - लक्ष्मीद्यः, आसन, मुद्रा, कुवेर ।

नामया पलेसा वड्गु सर्वनाम खः । दसु - छ, जि, व, छिपि, जिपि, उपि ।

सकल ज्या क्रिया खः । दसु - नल, वल, क्वल, खल, धाल ।

नाम, सर्वनामया खँ ल्हाइगु खँग्वः विशेषण खः । दसु - बांलाः, भिं, तुयू, हाकु ।

ज्या याइगु पह कनीगु खँग्वः क्रियाविशेषण खः । दसु - सुतिसुति, हररर, भवारर ।

पाठ ब्वनालि खँग्वःया पदवर्गया नां धयादिसँ ।

लक्ष्मीद्यःया जवगु ल्हातं ज्वलान्हाय्कं व खवगु ल्हातं सिन्हःमू ज्वनातःगु दइ । भीसं लक्ष्मीद्यः पुज्याय्बले नं थ्व नितानं ज्वलं स्वनाः पुज्याय्माः । ज्वलान्हाय्कंया मण्डलाकार क्षेत्रय् छँ च्वयाः स्वनेमाः ।

सिर्जनात्मक व परियोजनात्मक ज्या

१. 'विद्याया महत्व' छयं छुनाः २०० गः खँग्वःया च्वखँ च्वयादिसँ ।

२. विद्या महिमाया पाठं छु सन्देश बिल ?

नेपाललिपि अध्ययन

नेपाललिपि सय्कादिसँ

क	ख	ग	घ	ङ	इह
क	ख	ग	घ	ङ	झ

च	छ	ज	झ	ञ	
च	छ	ज	झ	ञ	
ट	ठ	ड	ढ	ण	
ट	ठ	ड	ढ	ण	
त	थ	द	ध	न	न्ह
त	थ	द	ध	न	न्ह
प	फ	ब	भ	म	म्ह
प	फ	ब	भ	म	म्ह

माष्टर जगतसुन्दर मल्ल

वैकुण्ठप्रसाद लाकौल

वैकुण्ठप्रसाद लाकौलया जन्म ने.सं. १०२६ चौलागा १० खुन्हु जूगु खः। वय्कः नेपालभाषा साहित्यय् रोमानीवाद हःम्ह कवि खः। वय्कः ने.सं. ११२९ स मन्त। वय्कःया थुलिंचा कविता संग्रह दुने ह्वय्त्यंगु स्वांयात कवितां नेपालभाषाया साहित्य खेलय् रोमानीवाद हःगु धाइ। वय् कलं मेगु कृति जिगु मिखाय् जे. एस. मल्ल (ने.सं. ११०८) स माष्टर जगतसुन्दर मल्लया जन्म, मांबौ, दाजुकिजा, कलाः, काय्मह्याय्पिन्त म्हसीकादीगु दु। लिसे वय्कलं नेपालभाषा साहित्य खेलय् यानादीगु ज्याया भलक बियादीगु दु।

नेपालभाषा च्वन्त्याकेत महत्वपूर्ण भूमिका म्हितादीम्ह छम्ह निर्भिक महारथी मास्टर जगतसुन्दर मल्ल खः। वय् कः अबु बिष्णुधर मल्ल व मां जगतलक्ष्मीया कोखं ख्वपया क्वाथ त्वालय् नेपालसंवत् १००३ स जन्म जूगु खः। अथे धइगु वि.सं १९३९ सालया कार्तिक १५ गते खः। वय् कःया नां मां जगतलक्ष्मीया नामं क्वकयाः जगतसुन्दर तःगु जुयाच्चन। वय्कःया पेम्ह किजापिं व पेम्ह केहेंपिं दु। वय् कःया किजापिनिगु नां भाजु मा. मित्रसुन्दर मल्ल, भाजु ईन्जिनियर पद्मसुन्दर मल्ल व भाजु डा. जीतसिंह मल्ल खः। वय्कलं थःगु छेंया फुक्कं भाला कयाः किजापिन्त डाक्टर, ईन्जिनियर यानादिल।

वय्कःया मय्जु जनकलक्ष्मीलिसे ब्याहा जूगु खः। वय्कःया निम्ह काय्पिं नारायणजीत मल्ल व भाजु हिरण्यजीत मल्ल खः। वय्कःया प्यम्ह म्ह्याय्मय्जुपिं त्रिपुरासुन्दरी, जयलक्ष्मी, हेरम्बलक्ष्मी व आर्यालक्ष्मी खः।

मास्टर साहेबया नामं नां जाःम्ह वय्कःया नेपालभाषा ख्यलय् ज्वः मदुगु योगदान दु। “मथां आखः सय्केसा मां भासं आखः ब्वड दिसं” धइगु वय्कःया धापू खः। थुनिया अर्थ याकनं आखः सय्केगु खःसा

मांभासं आखः व्वनादिसँ धइगु बिचाः ज्वनाः वय्कः न्ह्यचिलादिल । सु मनूखं थःगु मांभाय्या माध्यमं व्वनेगु अधिकार काय् मफुतधाःसा बुलुहुँ उम्ह मनूखं मांभासं खँ ल्हाय्गु त्वःता यंकी, भाय् सिना वनधाःसा जाति नं सिनाः वनी । उकिं वय्कलं मां भासं मचातय्त आखः सेनेगु यानादिल ।

वय्कः ने. सं. १०२२ (वि.सं १९५९) सालय् कलकत्ता भायाः अनया छगू स्कटिसचर्चज स्कूल इन्ट्रान्स पास जुयादिल । वय्कलं दकलय् न्हापां खपया खौमा त्वालय् नेपालभाषां अंग्रेजी व्वंकेगु स्कूल चाय् कादिल । लिपा वय्कः यँया बालकुमारी च्वं भाल । त्वाःत्वालय् च्वपिं मचातय्त मांभाय् नेपालभासं आखः स्यनेगु व्वंकेगु यानादिल । उकिं वय्कः नेपालभाषां न्हापां शिक्षा बियादीम्ह मास्टर साहेबकथं म्हसिल ।

नेपालय् शिक्षाया जः पिज्वय् मलाःनिबले वय्कलं अंग्रेजी शिक्षा कयादिइधुंकल । वय्कलं उबलेया राणाशासन इलय् नेपाली भाषाया पाठ्यसफू मडु । विद्यार्थीतय्गु हितयाय्त अंग्रेजीया नेपाली भासं अर्थ व नेपाली भाय्या अंग्रेजी भासं अर्थ तयाः डिक्सनरी पिथनादिल ।

अथे हे सुगन्ध बोध गणित, नेवाः भाय्या अंग्रेजी अर्थ बियाः मेगु शब्दकोष नं तयार यानादिल । थ्व छगू वय्कःया नेपालभाषाया नितिं अतिकं तःधंगु देन खः । थुलि जक मखु वय्कलं रोमया ऐतिहासिक उपन्यास पेटर पालिया अनुवाद यानादिल । अथे हे वय्कलं ने.सं. १०३५ स विश्वप्रसिद्ध बाखं इसप्स फेबल्स या नेपालभाषां इसपं दय्कातःगु बाखं थासा आखःलं पिकयादिल । थ्व सफुतिइ ४७ पु बाखं दुथ्याः । थ्व सफुतिइ जगतसुन्दरया नां जे.एस. मल्ल न्हेथनातःगु दु । वय्कलं मेमेगु अंग्रेजी भाषाया सफू नं नेपालभासं अनुवाद यानादिल । उकिं विदेशय् नं वय्कःया नां जाल । वय्कलं नेवाः शब्दया व्युत्पति क्यनाः छगू सफू नं च्वयादीगु दु ।

वय्कः नेपालभाषाया छम्ह स्यल्लाम्ह शिक्षाविद, भाषाविद, बौद्धिक व्यक्तित्व जक मखुसँ नेपालभाषाया न्हापांम्ह अभियन्ता नं खः । उगु इलय् वय्कलं थःम्हं च्वःगु सफू फुक्कसिया छँछँ थ्यंकाः बियादिल । अथे हे वय्कलं त्रिचन्द्र कलेजया न्ह्यःने सिमाक्वय् भाङ्गा छपाः लायाः कलेज व्वंवइपिं विद्यार्थीतय्त मिइगु यानादिल । “ए भाइ, थ्व सफूचा छगू न्यानाः व्वनादिसँ । थःगु मां भासं च्वयातःगु थ्व सफू खः । उकिं छिं थ्व सफू बांलाक याउँक थुइ । ध्यबा छसुका जक । ध्यबा मदुसा लिपाजक बिउसां जिउ” धाधां वय्कलं इसपं दय्कातःगु बाखं सफू मिइगु यानादिल । अभि तिङ्गेलय् तक्कं थःम्हं हे सफू मिउ भाय्गु यानादिल ।

शिक्षा प्रचार मजुइकं देश न्ह्यज्याः वनीमखु । मिसा व मिजं छगू साइकलया निचाः घःचाः खः । छचाः घःचाः जक चाःहिलाः मेगु घःचाः चाःमहिलधाःसा साइकल न्ह्याःवने फइमखु धइगु वय्कःया धापू खः । मिसात आखः सल कि स्यनी धाइगु इलय् नं वय्कलं थः म्थ्यायिपन्त आखः व्वंकाः तिङ्गेलय् नं चाःहीकेयंकेगु यानादिल । उकिं वय्कलं मिसापिन्त शिक्षा बीत बःबियादीगु दु ।

वय्कः न्हिन्हिं सन्ध्याकाःइलय् तिङ्गेलय् छकः चाःहिउ भाय्माः । तिङ्गेलय् चाःहिउ भाइबले “गन भाय्

त्यना, मास्तरसाहेव” धकाः सुना नं न्यंसा वय्कलं “फय् छकः त्वंवेनेत्यना काय्” धयादीगु । थथे वय्कलं लिसः बीबले वय्कःयात वय् हूवःम्ह मनू धकाः मनूतय्सं म्हुतुं मधाःसां मनय् धाइगु जुयाच्चन । वय्कलं “फय् त्वंवेनेगु” धकाः छयःगु खँवः थौकन्हय् फय् त्वनेगुया पलेसा “हावा नय्गु” धाय्गु यानाहल ।

मांभाय् प्रचार प्रसार याय्त थःगु फुक्कं जीवन पानाः ने.सं १०७३ (वि.सं. २००९) श्रावण १४ गते मंगलवारखुन्हु ७० दय् वय्कलं थ्व संसार त्वःतादिल । थुज्वःम्ह मास्टर जगतसुन्दर मल्लयात भीसं गुबलें ल्वःमंकेमजिउ । वय्कःया योगदानयात च्वछासे ने.सं. १११० (वि.सं. २०४७) फागुण १२ गते शिक्षा दिवसखुन्हु नेपालभासं व्वंकेगु व्वनेकुथि जगतसुन्दर व्वनेकुथि पलिस्था जुल । थुकिं यानाः नेवाः गैह्र नेवाःतय् नं नेपालभाषां आखः व्वनेगु त्वःताः चूलात ।

खँवःया अर्थ

अनुवाद	-	भाय् हिला
अभियन्ता	-	अभियान, ज्या याइम्ह
ऐतिहासिक	-	इतिहासलिसे स्वानातःगु
उपन्यास	-	यक्व अध्याय दुगु बाखं साहित्य
कोख	-	प्वाथ, गर्भ
च्वन्त्याके	-	थकाय्, च्वय् छवय्
छसुका	-	२५गः ध्यबा
ज्वःमदुगु	-	उथें मजूगु
भाय्गु	-	‘वने’ क्रियाया आदरार्थी
दिसं	-	च्वनेया आदरार्थी
डिक्सनरी	-	खँवःया अर्थ, उच्चारण, पदवर्ग, प्रयोग दुगु सफू, खँवःधुकू
बौद्धिक	-	बुद्धिया खँ ल्हाइम्ह
व्वड	-	व्वनाः (ख्वपभाय्)
बँपसः	-	बँय् तःगु पसः
भाषाविद्	-	भाषाया खँ वाले फुम्ह
मथां	-	याकनं
योगदान	-	ज्या यानातःगु
व्युत्पति	-	उत्पत्ती

स	-	पुलांगु नेवाःभाय्या अधिकरण कारक (य्)
संसार त्वःतादिल	-	पृथ्वी त्वःतल, सित (अलंकार)
शिक्षाविद्	-	शिक्षाया खँ थूम्ह
हित	-	कल्याण
ह्वःताः	-	मौका
खँत्वाः		
संसार त्वःतादिल	-	पृथ्वी त्वःतल, सित
फय् त्वंवेनेगु	-	हावा काः वनेगु

अभ्यास

१. प्वंगु थासय् पाय्छि खँग्वः तयादिसं

(आखः, नेवाः, शिक्षा, सफू, ४७, व्वनेकुथि)

(क) 'मथांआखः सय्केसा मांभासंव्वडदिसं'

(ख) मांभाय्या माध्यमं व्वनेगु काय् मफुसा बुलुहुँ मांभासं खँ ल्हाय्गु त्वःतायंकी ।

(ग) वय्कलंशब्दया व्युत्पत्ति केनाः छगू सफू नं च्वया दीगु दु ।

(घ) राणाशासन इलय् नेपाली भाषायामदु ।

(ङ) इसपंदय्कातःगुबाखं सफुतीपु बाखं दुथ्याः ।

२. ज्वः खाकादिसं

अभियन्ता	खँग्वःया अर्थ, उच्चारण, पदवर्ग, प्रयोग दुगु सफू, खँग्वःधुकू
शिक्षाविद्	बँय् तःगु पसः
डिक्सनरी	अभियान्, ज्या याइम्ह
बँपसः	शिक्षाया खँ थूम्ह
	बुद्धिया खँ ल्हाइम्ह

३. खँत्वाःयात खँपुइ छ्यलादिसँ

- (क) संसार त्वःतादिल
- (ख) फय् त्वंवनेगु

४. लिसः बियादिसँ

- (क) मनुखं थःगु मांभाय् मल्हाःसा छु जुइ ?
- (ख) जगतसुन्दरया दकले नांदंगु सफू छु खः ?
- (ग) जगतसुन्दर गुज्वःगु शिक्षाया पक्षपाती खः ?
- (घ) जगतसुन्दर मल्लयात छाय् लुमंकेमाः ?

५. खँच्चा ब्वनाः लिसः बियादिसँ

मास्टर साहेबया नामं नां जाःम्ह जगतसुन्दर मल्लया नेपालभाषा ख्यलय् ज्वः मदुगु योगदान दु । “मथां आखः सय्केसा मांभासं आखः ब्वडदिसँ” वय्कःया धापू खः । थुकिया अर्थ याकनं आखः सय्केगु खःसा मांभासं आखः ब्वनादिसँ धइगु थ्व हे बिचाः ज्वनाः वय्कः न्ह्यचिलादिल । उकिं वय्कलं मां भासं मचातय्त आखः स्यनेगु यानादिल । वय्कः कलकत्ताया स्कटिसचर्चेज स्कूल इन्ट्रान्स पास जुयादिल । वय्कलं दकलय् न्हापां ख्वपया खौमा त्वाल्य नेपालभाषां अंग्रेजी ब्वंकेगु स्कूल चाय्कादिल । लिपा वय्कः यँया बालकुमारीइ च्वं भाल । त्वाःत्वाल्य च्वपिं मचातय्त मांभाय् नेपालभासं आखः स्यनेगु, ब्वंकेगु यानादिल । उकिं वय्कः नेपालभाषां न्हापां शिक्षा बियादिइम्ह मास्टर साहेबकथं म्हसिल ।

न्हेस :

- (क) ‘मथांआखः सय्केसा मांभासं आखः ब्वडदिसँ धकाः छु धाःगु ?
- (ख) जगतसुन्दर मल्लं छु यानादिल ?
- (ग) जगतसुन्दर मल्लयात मास्टरसाहेव छाय् धाल ?

६. खँच्चा ब्वनाः प्यंगू बुँदा मुनादिसँ

नेपालय् शिक्षाया जः पिज्वय् मलाःनिबले वय्कलं अंग्रेजी शिक्षा कयादिइ धुंकल । वय्कलं उबलेया राणाशासन इलय् नेपाली भाषाया पाठ्यसफू मदु । विद्यार्थीतय्गु हितयाय्त अंग्रेजीया नेपाली भासं अर्थ व नेपाली भाषाया अंग्रेजी भासं अर्थ तयाः डिक्सनरी पिथनादिल । थ्व छगू वय्कःया नेपालभाषायात अतिकं तःधंगु देन खः । थुलि जक मखु वय्कलं रोमया ऐतिहासिक

उपन्यास पेटरपालिया अनुवाद यानादिल । अथे हे वय्कलं ने.सं. १०३५ स विश्वप्रसिद्ध बाखं इसप्सफेबल्स या नेपालभाषां इसपं दय्कातःगु बाखं थासा आखलं पिकयादिल । थ्व सफुतिइ ४७ पु बाखं दुथ्याः । थ्व सफुतिइ जगतसुन्दरया नां जे. एस. मल्ल न्ह्यथनातःगु दु । वय्कलं मेमेगु अंग्रेजी भाषाया सफू नं नेपालभासं अनुवाद यानादिल । उकिं विदेशय् नं वय्कःया नां जाल । नेपालभाषाया छम्ह स्यल्लाम्ह शिक्षाविद्, भाषाविद्, बौद्धिक व्यक्तित्व जक मखुसँ नेपालभाषाया न्हापांम्ह अभियन्ता नं खः । उगु इलय् वय्कलं थःम्हं च्वःगु सफूयात फुक्कसिया छेंछें थ्यंकाः बियादिल । अथे हे वय्कलं बँपसः तयाः सफू मियादिल ।

७. च्वःप्वः हंक च्वयादिसँ

(क) शिक्षा प्रचार मजुइकं देश न्ह्यज्यां वनीमखु ।

(ख) मथां आखः सय्केसा मां भासं आखः ब्वड दिसँ ।

भाषिक संरचना

अविकारी खँग्वः

रूप महिलीगु खँग्वःयात अविकारी धाइ ।

नामयोगी, संयोजक विस्मयादिबोधक व निपात अविकारी खः ।

थाय् लिपा वइगु खँग्वः नामयोगी खः । गथे- भ्वाःच्चय्, भ्याफुसय् ।

निगः खँग्वः स्वाइगु खँग्वः संयोजक खः । गथे- राम व श्याम, सिता व गीता ।

हर्ष, विस्मात थुइकीगु खँग्वः विस्मयादिबोधक खः । गथे- आहा, उहु ।

थःगु अर्थ मदु, तर खँग्वःया अर्थ पाकीगु खँग्वः निपात खः । गथे- राम ला वन, बस नं वल ।

खँग्वःज्याना (शब्द निर्माण)

तँसा छुनाःखँग्वः ज्याइ ।

न्हेतँसा (उपसर्ग), दसु - न्हे+ चिले = न्हेचिले

लितँसा (परसर्ग), दसु - विद्यार्थी + त = विद्यार्थीत

दथुतँसा (मध्यसर्ग), दसु - बां + म + लाः = बांमलाः

सिर्जनात्मक व परियोजनात्मक ज्या

१. छिं म्हसिउम्ह छम्ह शिक्षाविद्यात कया: २०० खँग्वलं जीवनी चव्यादिसँ ।
२. 'मांभासं शिक्षाया महत्व' छयं छुना: पासापिं च्वना: खँल्हाबल्हा यानादिसँ ।

नेपाललिपि अध्ययन

नेपाललिपि सय्कादिसँ

य	र	ल	ल्ह	व	स
य	न	ल	ल्ह	व	स
ष	श	ह	क्ष	त्र	ज्ञ
य	श	ह	ऊ	ग्र	रू

चिनाआख: सय्कादिसँ :

चिना आख: च्वय्बलय् उकार तय्थाय् आख: चिनेगु

ल्हा: मदुगु आखलय् - दसु

ख्य	ग्य	घ्य	ङ्य	च्य	छ्य	भ्य
ख्य	थ्य	घ्य	ङ्य	च्य	छ्य	थ्य

ल्हा: दुगु आखलय्

क्य	ज्य	व्य	ह्य	क्ष्य
क्य	थ्य	थ्य	क्य	क्य

पासा

मोतिलक्ष्मी उपासिका

मोतिलक्ष्मी उपासिका नेपालभाषासाहित्यया न्हापांम्ह मिसा च्वमि खः । वय्कःया जन्म ने.सं. १०२९ दिलाथ्व १२ खःसा मद्गु ने.सं. १११७ थिलाथ्व ५ खः । वय्कलं ८८ दै लिपा थ्व धर्ति त्वःतादिल । वय्कः नेपालभाषाया कविकेशरी चित्तधरया केहेँ मय्जु खः । वय्कःया कृति मोतिमाः, सङ्ग, बाखंपुचः, चखुचिया सर्वय्, धौबजि, उत्पलवर्णा आदि पिदंगु दु । प्रस्तुत च्वखँ धौबजी (ने.सं. १११८, पौ १२-१५) सफुतिं लिक्थातःगु खः । थ्व च्वखँया सार खः- पासापि थीथी थासय् नाप लाइ । उपिं लिपा थःथःगु थाय् दय्का न्ह्याःवनी । थ्व सकलसित केवया स्वां थें हनाः माः दय्केमाः ।

पासा- 'पा = ज्वः, पासा = ज्वःलाः' धयागु अर्थ खः । थ्व पासा शब्द याकःचां मचाः धयागु व ज्वः लाःगुलिइ बल आपाः दु धयागु खँ कं ।

पासा ! गुलि पासा ? बुइवं मचाया मां पासा, हानं बहचाधिकः जुइवं म्हितेपि पासा, तःधिकः जुइवं कलाः - भाःत पासा, हानं ज्याथ-जिथि जुइवं मचाखाचा तुं पासा । थुकथं विचार याना यंकेबले दाजु-किजा, तता-केहेँ थःथिति, इष्टमित्र आदि सकलें हे समयानुसारं पासापिं खः । गुपिं परस्पर प्रेम व्यवहार दुपिं खः, गुपिं याकःचां मचाःगु ज्या यानाबिइपिं खः, गुपिं दुःखय् नुगः मछिंकीपिं व सुखय् लय्ताइपिं खः, उकिं उपिं पासा जुल । तर

मां-बौ, मचाखाचा आदि व्यक्तिपिनि प्रेम व्यवहारय् हार्दिक भाव आपाः दःसा नं समानं भाव मद्गु, कारण मां-बौपिनि मचाखाचाया प्रति प्रेम प्रधान व्यवहार जुइ, मचातय् भक्ति प्रधान । दाजु-किजा, तता - केहेँ आदि सकसियागुं प्रेम व्यवहारय् नं अथे हे । थकालिपिलिसे भक्तिप्रधान व क्वकालिपिलिसे प्रेम प्रधान, गुगु प्रेम व्यवहारया स्वाभाविक लक्षण खः ।

तर, पासां पासालिसे अथे मखु । उमि थीथी हनेमा: धयागु म्दु । जिसिकं व क्वकालि धयागु भाव हे म्दु । उकिं उमि परस्पर चित्तयात सालाकाय्गु शक्ति नं उलि हे ज्व: ला: गथे धौ थायेगु खिप: । छाया धा:सा व खिप: गुकिं उत्तिग्यंक साली, वं हे जक साक्क घ्य: नय् दइ ।

तर गुलिसिनं मां-बौ भिंसा मचाखाचा मभिं, मां-बौ मभिंपिनि नं मचाखाचा भिंपि दु । अथे दाजु-किजा, तता-केहे, कला:-भा:त आदि सकल हे ज्व:मला:, गुलिं भि, गुलि मभिं । हानं न्हापा भिंम्ह मनू नं लिपा मभिना वय्य:, न्हापा मभिंम्ह नं लिपा भिना: वय्फु - थ्व ब्याक्क पासायागु हे प्रसाद ख: ।

पासां छु याय् मफु ? धन थुवा:यां फ्वगिं, दरिद्रयात त:मि, महापण्डितयात मूर्ख, हानं अति मूर्खम्हसित पण्डित नं । सिनालि गुलि स्वर्ग वन हँ गुलि नरकय्, छम्ह -निम्ह निर्वाणय् नं वन हँ, थ्व छुकिं ? केवल थ्व हे पासाया प्रतापं ख: ।

मां बौपिनि मचाखाचा थ:काय् साप य:, उकिं सदां थ: काय्म्यायपिनिगु गुण माला: जुइ - जिमि फलानाम्ह थथे ज्ञानी धका: न्यासि चाय्त; तर न्यासि चाय्गुया पलेसा भं न्हाय्पं हिइक खँ न्यने मालाच्चनी, अले छु याय् ? थ: मचातय्त ला क्वथुने जिउगु हे मखुत । उकिं फलानाम्ह चण्डाल पासां जिमि काय्यात स्यंकाबिल; नगुलु, त्वंगुलु, जुबा:द्य:, यानाबिल' धका: हाला: जुइ । तर पासाया मायां थ: पासायात नं थ:म्हं यानाच्चनागु सुखया अनुभव याकलं पासायात जक नं छु खँ ल्हाय् थाय् दु ?

पासा जीवन रथया घ:चा: ख: । घ:चा: तप्यंक वंसा रथ नं तप्यंक वनी, ब्यक्कय्क वंसा बेक्कय्क तुं । उकिं घ:चा: धयागु ज्व: ला:गु जुइमा:, बल्लागु नं जुइमा: । थथे हे पासापिं नं शीलस्वभाव बांला:पिं जुइमा:, विचारवान्पिं जुइमा:, धर्मात्मापिं नं जुइमा: । गुलि पासापिं थ:म्हं स:-सिउगु कनीपि, मस: मसिउगु न्यनीपि जुइमा: । सुखय् नं दु:खय् नं धन-जन-शरीरं, मन वचन कर्म फयांफक्व: ग्वहालि याइपिं जुइमा: । गुप्त याना: तय्मा:गु खँ त्व:पुया तइपिं, प्रकाश याय्बहगु खँ पिने न्यंकाबिइपिं जुइमजिउ । मभिंगु अकुशलकर्म मयाकेत प्रयत्न याइपिं व भिंगु कुशलकर्म याय्त तिवा विइपिं जुइमा: । गुम्हसिन उज्व:पिं गुणांग सम्पूर्णपि पासापिं दइ वयागु जीवन-रथ नं बल्ला:गु, इकिधिकि मसंगु घ:चा: दुगु रथ थें तप्यंक भवमल्याक घुसुहुँ न्त्यानावनी ।

ख: जा पासापिं छगू हे स्कूलय् नापं तुं ब्वनाच्चपिं जूसां लिपा गुलिं डाक्टर जुइफु, गुलिं इञ्जिनियर । गुलिं वैज्ञानिकाचार्य जूसा गुलिं गणितज्ञ, गुलि साहित्यिक जूसा गुलि दार्शनिक आदि । तर थ्व ब्याक्कं रागादि चरित्रयागु भेदं विभिन्न जुयाच्चंगु विचारया रूपान्तर जक ख: । थुकियात साहित्यिक भाषां धालधा:सा थ्व फुक्क प्रकृतिया क्यब छायापा त:गु स्वां जक ख: । थ्व स्वांयात रङ्ग ल्यया:- ल्यया: साहित्य सूत्रय् मा:हनेगु हे 'पासा'या परम कर्तव्य ख: ।

खँग्वःया अर्थ

बहचाधिकः	- तःधिकः नं मखु चीधिकः नं मखु । ३-३. ५ फिट ति दुम्ह
मचाखाचा	- मचात
थकालि	- यक्व उमेर दुपिं वा थःसिबें यक्व उमेर दुम्ह
क्वकालि	- उमेर यक्व मदुम्ह वा थःसिबें उमेर म्होम्ह
चित्त	- मन
भिं	- बांलागु
तःमि	- यक्व ध्यवा, धनसम्पत्ति दुम्ह
फवगिं	- फवनाः नइम्ह
निर्वाण	- सीधुंकाः भिंगु ज्या याःम्ह वनीगु थाय् वा स्वर्ग
न्यासि चाय्गु	- नक्कल भक्कल वा न्याकुं कयाः जुइगु
चण्डाल	- मभिंगु ज्या यानाः जुइम्ह
नगुलु	- नजक नइम्ह
त्वंगुलु	- अय्ला थ्वँजक त्वनाः जुइम्ह
जुवाःद्यः	- ध्यवा कालबिल यानाः तास आदि जक म्हिताः जुइम्ह

अभ्यास

१. प्वंगु थासय् पाय्छिगु खँग्वः जाय्कादिसं

(इष्टमित्र, क्यब, घःचाः, मचाखाचा, मूर्ख, शीलस्वभाव,)

- थःथिति, सकलें हे समयानुसारं पासापिं खः ।
- पासा जीवन रथया खः ।
- मां बौपिन्सं थकाय् साप यः ।
- पासापिं नं बांलाःपिं जुइमाः ।
- थ्व फुक्क प्रकृतिया छायापा तःगु स्वां जक खः ।

२. ज्वः खाकादिसं

थकालि	मन
चित्त	सी धुंकाः भिंगु ज्या याःम्ह वनीगु थाय् वा स्वर्ग
फ्वगिं	यक्व उमेर दुपिं वा थःसिबें यक्व उमेर दुम्ह
निर्वाण	फ्वनाः नइम्ह
	उमेर यक्व मदुम्ह वा थःसिबें उमेर म्होम्ह

३. लिसः बियादिसं

- (क) पासाया अर्थ छु खः ?
- (ख) समयानुसार गुज्वः गुज्वःपिं पासा दय्की ?
- (ग) थकालि व क्वकालिपिं लिसें पासां गुज्वःगु कथंया व्यवहार याइ
- (घ) पासा जुइम्हसिनं दुःखय् व सुखय् गुज्वःगु स्वभाव क्यनी ?
- (ङ) पासाया कर्तव्य छु जुइ ?

४. खँत्वाःयात खँपुइ छ्यलादिसं

- (क) न्हाय्पं हिइक खँ न्यने
- (ख) जीवन रथया घःचाः

५. खँच्चा ब्वनाः लिसः बियादिसं

पासा जीवन रथया घःचाः खः । घःचाः तप्यंक वंसा रथ नं तप्यंक वनी, ब्यक्वय्क वंसा व्यक्वय्क तुं । उकिं घःचाः धयागु ज्वःलाःगु जुइमाः, बल्लागु नं जुइमाः । थथे हे पासापिं नं शीलस्वभाव बांलाःपिं जुइमाः, विचारवान्पिं जुइमाः, धर्मात्मापिं नं जुइमाः । गुपिं पासापिं थःम्हं सः-सिउगु कनीपिं, मसः सिउगु न्यनीपिं, सुखय् नं दुःखय् नं धन-जन-शरीरं, मन वचन कर्म फयांफक्व ग्वाहालि याइपिं गुप्त यानातय्माःगु खँ त्वपुया तइपिं, प्रकाश याय्बहगु खँ पिने न्यंकाविइपिं, मभिंगु अकुशलकर्म मयाकेत प्रयत्न याइपिं व भिंगु कुशलकर्म याय्त् तिबः विइपिं जुइ । गुह्यस्या अजाःपिं गुणांग सम्पूर्णपिं पासापिं दइ वयागु जीवन-रथ नं बल्लाःगु, इकिधिकि मसंगु घःचाः दुगु रथ थें तप्यंक भ्वमल्याक घुसुहुँ न्ह्यानावनी ।

- (क) जीवन रथया घःचाः सुयात धाइ ?
- (ख) पासापिं गुज्वःगुज्वःपिं दु ?
- (ग) पासां गुज्वःगु गुज्वःगु खँय् ग्वाहालि याय्माः ?

६. खँचा व्वनाः प्यंगू बुँदा मुनाः सारांश च्वयादिसँ

नेवाः कलाकःमि व साधकतय्संहनावना तइम्ह घः खः - नासःघः । नासःघःयात गुरु, नाथ, नित्यनाथ, नृत्यनाथ, नाट्यश्वर, नाट्यश्वरी आदि थीथी नामं नांजाः । नेवाःतय् मूल नासःघः नुवाकोट जिल्लाया कविलासय् दु । सुविधाया नितिं कविलासयाम्ह नासःघःयात थःथःगु त्वाल्य् तःधंगु चीधंगु देगल्य् सालाः नीस्वना तःगु दु । नासः देगल्य् उप्चः थें नासःघःया मूर्ति दइ मखु । अंगल्य् ताःहाकः स्वकुंलाःगु स्वंगू बालाप्लाः दय्कातइ । यँया जुजु प्रताप मल्लया पाल्य् दय् कातःगु मरुत्वाःया कवीन्द्रपुर नासः घःया देगल्य् भिंच्यापा ल्हाः दुम्ह नासःघः व नन्दि भृगिया ल्वहंया मूर्ति स्वनातःगु दु । भिंच्यापा ल्हाः दुम्ह नासः देवं त्रिशूल व डमरुलिसें थीथी ज्वँसा ज्वनाः अर्द्धपर्यङ्क मुद्राय् प्याखं ल्हुयाच्चंगु दइ ।

७. च्वःप्वः हंक च्वयादिसँ

घःचाः तप्यंक वंसा रथ नं तप्यंक वनी, व्यक्कय्क वंसा व्यक्कय्क तुं ।

भाषिक संरचना

स्वरसन्धि

न्हापांगु खँग्वःया लिउनेया माग्वः व लिउनेया खँग्वःया न्हापांगु माग्वः चिनाः स्वरसन्धि जुइ । इ + इ = ईगथे - खुसि + इ = खुसी ।

*छु जुइ च्वयादिसँ ।

थुकि + इ = ?, भूमि + इ = ?, तिथि + इ = ?, कृति + इ = ?

ए + आ = या, गथे - नए + आ = नया ।

*छु जुइ च्वयादिसँ ।

तए + आ = ?, धाए + आ = ?, काए + आ = ?

लुमंकादिसँ ।

अ	+	अ	=	आ	स्वर	+	अन्त	=	स्वरान्त
अ	+	आ	=	आ	हिम	+	आलय	=	हिमालय
आ	+	अ	=	आ	विद्या	+	अर्थी	=	विद्यार्थी
इ	+	इ	=	ई	कवि	+	इन्द्र	=	कवीन्द्र

उ	+	उ	=	ऊ	भानु	+	उदय	=	भानूदय
अ	+	ऋ	=	अ	देव	+	ऋषि	=	देवर्षि
आ	+	ई	=	ए	महा	+	ईश	=	महेश
अ	+	उ	=	ओ	सूर्य	+	उदय	=	सूर्योदय
आ	+	ए	=	ऐ	सदा	+	एव	=	सदैव
अ	+	औ	=	औ	परम	+	औषधि	=	परमौषधि
इ	+	ए	=	य	प्रति	+	एक	=	प्रत्येक
उ	+	आ	=	व	सु	+	आगत	=	स्वागत
ए	+	अ	=	अय	ने	+	अन	=	नयन
अ	+	इ	=	ए	देव	+	इन्द्र	=	देवेन्द्र
इ	+	आ	=	य	इति	+	आदि	=	इत्यादि

व्यञ्जनसन्धि

न्हापांगु खँग्वःया लिउनेया व्यञ्जन व लिउनेया खँग्वःया न्हापांगु व्यञ्जन वा ज्वःलाःगु माग्वःलिसे चिनीगु हे व्यञ्जनसन्धि खः । गथे- षट् + आनन = षडानन् ।

सन्धि यानादिसँ ।

वाक् + मय = ?, उत् + गम = ?, सम् + कल्प = ?, अनु + छेद = ?

उत् + लास = ?, जगत् + ईश = ?, सम् + सार = ?, जगत् + नाथ = ?

दिक् + अम्बर = ?, सत् + भाव = ?, उत् + नति = ?, सत् + आचार = ?

सम् + घर्ष = ? , सम् + तोष = ?, परि + छेद = ?

विसर्गसन्धि

विसर्ग(ः) लिसे माग्वः व बाग्वः चिनीगु ज्या विसर्गसन्धि खः । गथे-निः+चय =निश्चय । सन्धि यानादिसँ ।

निः + रस = ?, पुरः + हित = ?, निः + शुल्क = ?, निः + सार = ?,

अधः + गति = ?, वयः + वृद्ध = ?, निः + कर्ष = ?, मनः + रथ = ?,

यशः + धरा = ?, सरः + वर = ?

विच्छेद

सन्धियात फेनेत विच्छेद धाइ । गथे - मती= मति + इ ।

विच्छेद यानादिसँ ।

थुकी= ? + ?, नया= ? + ?, वना= ? + ?, पराभुत= ? + ?, वने= ? + ? ।

सिर्जनात्मक व परियोजनात्मक ज्या

पासा जुइत छु छु गुण दुथ्याय्माः ? सहलह यानाः बुँदा ल्ह्यायादिसँ । कक्षाय् न्ह्यव्वयादिसँ

नेपाललिपि अध्ययन

चिना आखः सय्कादिसँ

छ्यं मदुगु आखल्य्

ग्ग रथ गन गव गम

झ ङ्ग श्न श्न श्न

च न्ह्यवने व ल्यूने चिंकेबलय्

च्य च्छ च्च श्च

च्य च्छ च्च श्च

ण न्ह्यवने व ल्यूने चिंकेबलय्

ण्य ण्ड णण

थ थ थ

अ / आ — १ ञ्ज - णि ञ्जि — १ उ — १ ऊ — १

ए — १/ ऐ — १ ओ — १ औ — १

अं — १ अः — १

क + ा = का

क + ि = कि

क + ी = की

क + ू = कु

क + ू = कु

क + ॠ = कॠ

क + ॡ = कै

क + ॢ = का

क + ॣ = को

क + । = कैं

क + ॥ = कं

क + ० = क०

नेपाललिपी छयं मदुगु ग, ञ, ठ, ण, थ, ध, श आखल्य् एकार थुकथं जुड

ग + (= (ग

ॐ+ (= (ॐ

०+ (= (०

६+ (= (६

थ+ (= (थ

४+ (= (४

७+ (= (७

वः कि पिज्जा ?

राजनलाल जोशी

प्राण- प्राणमाया ।

काय्- प्राणमायाया काय् ।

शील- शीलशोभा

लू - छँ दुने ।

(कोठाय् सामान भचा छ्यालब्याल । वँ पुनाच्चंगुलिं सामान थासय् मदु । छम्ह बुरीम्ह मिसाकापः छकुतिं दराजय् भ्याराक्क भ्याराक्क दायाः धू हाय्काच्चंगु । धू थाथा यानाच्चंम्हसिया तं वः थें च्वं । ख्वाः नं खिउँसे च्वं । कापतं धू थाथा यानाच्चंगु नं सः तस्सः । पुतुपुत हाहां धू थाथा यानाच्चन ।)

प्राण - (दराजय् कापतं दादां) गुलिजक वय्माःगु धैगु नि थ्व नखःचखः । खाइसंलु वंगु गुलिचां मदु नि सिथिनखः हँ । सिथिनखः लाबलां हे गथामुगः जक वय्मा, अले ला च्यान्हु मपाः । व नखः हँ थ्व नखः हँ धाधां तिछुं माः हनाः वं थें वइ । दिक्क हे का गुलिजक नखः वय्फूगु धैगु नि । मखु न्हापायापिं मनूतय् ज्याजि मदु कि छु ? न्ह्याव्लें नखःचखः । ध्यवाधावा मदुबले जिगु ज्यान हे काइन थुकिं । (उबले हे लनय् टाँक मतःसे हाउडे पहः वय्क तपुलि फस्वय्क पुनातःम्ह काय्म्ह स्वाराक्क कोठाय् दुहाँवइ ।) यम्माय् सा । छु ताल धैगु नि । थारामारा न्हुइक । वःगु स्व, वःगु । लफंगा थें च्वं ।

काय् - हा हा हा गुलिजक ग्याफ्राम्ह मां धैगु नि ।

प्राण - वःगु स्वयाः नं जुइ नि । (प्राणमाया कापः खवल्हातय् ज्वनाः काय्म्हसिया लिक्क वयाः) छु पह थ्व ? ताँख छप्वःतकं तय् मलाःला ? तपुलि स्व तपुलि । गुण्डा थें च्वं (तपुलिज्वनाः न्ह्यवनेस्वकी)

काय्- (भर्के जुयाः हाली) हाँय् सनेमते सय्, माःगु ज्या या छं ।

प्राण - छु माःगु ज्या याय्गु ले आः थुलि उप्वः । छिमिसं छकःतक बँ पूगु मखु । धू फीफी । धाय् सःपिसं तुफि नं छकः ज्वंसा ला जिं सने हे माली मखु नि । (लिक्कच्वंगु मेचय् च्वनी, अले धाइ) का धा छ छु धाः वयाम्ह काजी ?

काय् - (मछिं ताय्का) आ . . . छु धाय्गु थौं सिथिनखः । मेपिनि वः चतांमरि छुइ । जितः ला य नं मयः । उकिं पिज्जा व स्नाय्क्स न्याय्त् निद्रः दां ति ले ।

प्राण - पिज्जा ? स्नाय्क्स ? व नं निद्र निद्रः! दां मदु बाउचिया लँइ नय्माःधैगु थ्व हे का । निद्रः धैगु चाःचू खःला ?

काय् - छु पह ल्याः जाबो निद्रःला खःनि । पिज्जा व स्नाय्क्स न्याय्त् जक खःनि । न्ह्याव्लें वाउँचा व आलु नयाच्वनागु हे खः । थौं मेपिसं वः नइ, चतांमरि नइ । जिं नं ला नय् माल नि ।

प्राण - (म्वाय् चुइकाः) फ्वाँय् नइ का । साया घाः क्वखं मसिउ । पिज्जा हँ । (मेचं जुरुक्क दनाः दराज दुधासय् हे दंबनी) यःसा न मयःसा नय्मते, उगुंथुगुं न्याय्त् जिके ध्यवा मदु । छं हे न्या । (पुतुपुतु हाली) बाःछि मपाः नखः वइगु । उकीसनं फर्माइस हे उप्वः . . (उबलेलाक्क जःलाखःलाया सः ताय्दइ)

शील - अय् प्राणमाया तताजु (काय्म्ह व प्राणमाया निम्हं पाःलाक्क लुखापाखे स्वइ)

प्राण - अय् शीलशोभा ला ? थौं मन तय्क वल नि । वा वइ ।

- शील - व हे वइ नि । जेठ थ्यनेधुंकल, वा ला वय् हे माल नि । वा मवःसा ला न वा पी खनी, न म्हुतुइ हापु चू लाइ । मखुला ? (प्राणमाया व शीलशोभा निम्हं पाःलाक्क न्हिली)
- शील - छुकिया गनगन ? भव्य न्याः कि छु ? कुने छेलिनिसें हे तायदु ।
- प्राण - न्यात भव्य । थ्व काजीयात चतांमरि व वः मयः हँ । पिज्जा न्याय्माल हँ, पिज्जा । उकिं खनखन गोपाल माल धकाः कचकच याःनाच्चंगु का । जिं जक गन कयाः बिइगु ? का मखुला ?
- काय् - (निम्ह खँल्हानाच्चंगु थासय् स्वयाः धाइ) का स्वयादिसँ शील काकी ! जिमि मांया ताल । थौंया दिनय् पिज्जा छकू नय् धयां जिमि मांया पालि तःलनिसें तं वःगु । उमि ला चतांमरि नइ का जि नय्मवाःला ? नखः धासँलि जिमि नं न्याय्केमाल नि मखु ला ?
- शील - खः छं धाःगु खः । (शीलशोभाया खँ न्यनाः काय्म्हसिया फूर्ति हे मेगु । थःगु खँ न्यन धै थें काय्म्ह लिक्क वल) तर, छं धाःगु नयाःजक नखः जुइ ला ?
- काय् - (शीलशोभाया खँ न्यनाः वाताहां । आकाभाकां धाय्वल) का काकी ! छु धयादियागु ? खः नं धयादिइ । हाकनं जिं धाःगु नय्वंजक नखः जुइ ला धयादिइ ।
- शील - ध्यबा खर्च याय्फत कि जक नखःमखु । स्व बाबुचा, नखः धैगु भीगु उसाँय् बांलाकेत हनातःगु तिथि जक खः । भीगु जःखःया वातावरण भिनेमा, ईव्यःकथं प्रकृतिया संरक्षण जुइमा व उकिं तप्यंक भीत लवः दय्मा धकाः दय्कूगु खः ।
- काय् - आः धाःसा काकी नं प्रवचन बिइम्ह जुल का । सुं पत्याः जुइ ला थुज्वःगु खँ ।
- प्राण - मखु, शील छं ला जितः भंजक अलमल यानाबिल । छु धाय्त्यनागु तिप्यंक धा ले ।
- शील - स्व प्राणमाया तताजु, नखः धैगु ला भीसं थःगु जःखः दुगु ज्वलंयात खःकथं छयलेफुसा, भी दुने थवंथवय् जानाः न्ह्याइपुके फुसा जक नखः जुइ । थुकियात हे दिन क्वःछिना तइ । न्ह्याम्हसियां न्ह्याबलें नं लाइमखु । मखु ला ? (काय्म्ह वाल्ल च्वनी । वने ला च्वने ला यानाच्वनी)
- प्राण - जिं पटक्क हे मथू । छु धाय्त्यनागु ?
- शील - अथे मखु तताजु, बौचां नखः न्याय्केत ध्यबा ति धाःबले छितः तं वल कि मवल ?
- प्राण - वल नि ।
- शील - ह. . . . ध्यबा बिइ मफया गुलिसिया ल्वापु हे जुइ । थ्व भीसं नखः हनेगु पह मसिया खः ।

प्राण - गथे याना: हनेगु ले ?

शील - आ: गथे याना: हनेगु धा:सा भीगु नख: दक्वं प्रकृतियाके छु दु, व हे कया: न्याय्केगु ।

आ: स्वयादिसँ छिगु केवय् थौकन्हय् थीथीकथंया वाउँचा सयाच्चंगु दु मखु ला ?

प्राण - दु ।

शील - व हे वाउँचा नया: उखुनुतिनि दशहरा न्याय्कल । क:चु दाय्का: खाइक्वाति त्वन ।

केवया लाभा, आलु, भुति, मुस्या तथा: पाहांचहे न्याय्कल । मगा: मचा:गु छताबता न्याना:
नख: न्याय्कूगु मखु ला ? नख: न्याय्केत दक्वं न्याय् हे मा: धैगु मदु थें ।

प्राण - थुलि न्याय्म्वा लेवं दच्छियंक वइगु नख: सिधइ ला ?

काय् - ख: नि ! वाउँचा नया: नं दच्छियंक वइगु नख: सिधइ ला ? मोहनी दनि, स्वन्ति दनि,
य:मरिपुन्हि, घ्य:चाकुसंलुह । गुलि दु गुलि का ।

प्राण - उलि उलिमछि नख: छगू लिपा मेगु तिछुंमा: थें वइ । शीलचा, छं धा:गु खँ ला जित: भ्या:भचा
हे मयल ।

शील - आ ख:गु खँ । उलि उलिमछि नख:चख: वइ । बच्छिं मल्याक ला छिगु हे क्यब, बुँइ स:गु
अन्नं हे ज्या कयाच्चंगु दु । मोहनीया बजि,स्वन्तिया सिसाबुसा, योमरिपुन्हियात मा:गु जाकि,
सकिमिलापुन्हिया सकि व हि, घ्य:चाकु सँलुहया तरल दक्वं प्रकृतिया उपहार ख: । आखिर
थुकिं हे भीगु उसाँय् बांलाकी ।

प्राण - का म्वा:ल का शीलचा, छं धा: थें क्यबय्चंगु हे दक्वदक्व छ्यला: नख: हने का । तर मा:गु
ला थुलिमछि नख:चख: ? न जक नय्त ।

शील - का तताजु छु धयादियागु ? स्व भीगु नख: गुलि ज्या व: ।

काय् - वल वल! सुकू चतांमरि नय् दै । तज्या:गु बासिगु य:मरि नय्दइ । स्वालास्वाला वय्क चाकु
नय् दै मखु ला काकी ?

शील - नय्गु जक नख: मखु । नख:या ज्या स्व ले नख:या । नख: छगू जक मदुसा भी गुगु नं इलय्
त्वचं कया: ग्वाराग्वारा तुला: च्वनेमाली का ।

काय् - ध्वाथुइक धयादिसँ रे ? काकी नं छु धाय् थें मधाय् थें याना:

शील - स्व बाबुचा, भीगु नख: गुलि त:धं धैगु थौंया हे नखतं क्यं । थौं भी तुं, बुंगा:, हिति सफा
याइ । छुं जुया: सफा याय् मला:सा बुँज्याज:छि उज्व:गु फोहर मुना: च्वनी । अले भीसं त्वनेगु
ल: फोहर जुया: त्वचं मकइ ला ? उकिं नख: धैगु न जक नय्त खत ला ?

- प्राण - का म्वाःल सिथि नखः ला तुं, बुंगाः सफा यायूत जिल का । खाइसंलुह, पाहांचहेया छु ज्या ?
- शील - स्व थ्व तताजु नं, बुरी जुइधुंकल, ध्वादः । व हे पाहांचहे नखतं भीगु जीवन रक्षा यानाच्वंगु दु । आः उकियात हे थथे धाःसेलिं मेगु छुं धाय्गु दनि ला ?
- काय् - मखु काकी, न जक नय्गु नखःयात मेगु छु धाय्गु ले ?
- शील - स्व बाबुचा, पाहांचहेखुन्हु भीसं लुकुमाद्यः पुज्यायूत साःगाः इयागु मखु ला ? यदि व साः मइइगु खःसा तांन्वइबले भीथाय् त्वय् वइ मखु ला ? किमि क्वकायूत उखुन्हुतिनि खाइक्वाति त्वना । वया लिपा पालाःभि त्वना । (शीलशोभाया खँ न्यनाः काय्म्ह अजूचाल, प्राणमाया नं वाताहां) (शीलशोभां तन)
- आः वइगु गथांमुगःखुन्हु छेंच्वंगु धू दक्वं वाय्यंकी । त्वाल्य् च्वंगु न्हाय्पंकथि मुनाः गथांमुगः दय्की । थ्वयात बहनी खुसिइ वाय्यंकी । छ्वाली च्याकी । थ्व धैगु की स्यायूत खः ।
- काय् - गथांमुगः छाया् वाय्गु ले ? खुसि फोहर जुल मखु ला ? बाखं ला छु छु दु नि ।
- शील - बाखं ला थीथी दु । तर थथे वाय्यंकूगु न्हाय्पंकथि खुसि सिथय् पिनाः चलः पनी । न्हाय् पंकथिया हां खुसिया लः सफा याइ । थुज्वःगु हे नखः गुंपुन्हिबले नं खः ।
- प्राण - गुंपुन्हिं ला न्हाय्पंकथि वाइ मखु नि । छ्वालिल नं च्याकी मखु ।
- शील - प्राणमाया तताजुं धाःगु खँ खः । भीसं ला नखः धाय्वं नय्गु जक थुइ का ।
- काय् - काकी अथे खःसा, सकिमिला पुन्हिखुन्हु छाया् सकिहि नइ ? चिकुलां छाया् यःमरि नइ, घ्यःचाकु संलुहबले घ्यःचाकु, हिसकि हे छाया् नइ ? छिं धयादिइगु ल्याखं थ्व नं त्वय् व वातावरणलिसें स्वापू दय्माल नि ।
- शील - दु, छाया् मदु ? स्व बाबुचा, मंसिरं वा वलधाःसा हिसकि थुज्वःगु चा तःलय् सइगु नसाज्वलं ध्वग्गी । स्यंगु व ध्वग्गीगु नलधाःसा त्वय् जुइ । उकिं उगु इलय् हे हिसकि लिइ । हाकनं चिकुलां हिसकिं म्ह क्वाकाः नं बिइ । (सासः फी) काय्-यःमरि छाया् ले ?
- शील- यःमरिपुन्हि जःखः तसकंचिकुइ । उबले जाकिचुं, चाकु, हाम्वः तयाः यःमरि हायाः नइ । घ्यःचाकु संलुहबले घ्यः व चाकु हे नइ । तरूल नइ । थुकी भीगु म्ह क्वाकाः त्वय्लिसे ल्वाय् फय्की । का भीगु नखःचखः नयूत जक खःला ? थ्व ला भीसं मखुकथं ब्याख्या यायूत जुयाच्वनागु ज्या मखु ला ?
- काय् - काकी ला पुलांम्ह जूसां गुलिजक सिउम्ह धैगु नि । गनं जक सय्का दियागु ?

- शील - जिं नं जिमिगु जमानाय् क्याम्पस व्वनातयाम्ह खः नि । उकिसनं जिमि म्ह्याय् कलेजय् व्वंकीम्ह छं सिउ । वलिसे खँ ल्हाल्हां छताबता सःगु ला खः । का धा बाबुचा, आ वः नय्गु कि पिज्जा ?
- काय् - कार्की धाःसेलि वः नय्गुया नं अर्थ दु मखा जुइ । का म्वाःल म्वाःल । जिं नं वः हे नय् का । (प्राणमाया व शीलशोभा निम्हं पाःलाक्क न्हिली) हा. . . हा. . . हा. .
- शील - यम्माय् सा ! ताउ हे जाल, जि वनाः छ्वय् तताजु । (शीलशोभा सोफां दनी)
- प्राण - क. . . छु धाइम्ह ल्याः । छु धाय् धकाः वःम्ह छ ? छुं छां मधाःसे वनेत्यना ला ?
- शील - का स्वः, का! ल्वः हे मंगु का । थौं न्हिनय् उखे चुकय् च्वंगु तुं ई मानि हँ । तताजुयाके दुगु खिपः व बाल्टीन ज्वनाः भासँ धाय् वयागु का । बाबुचा छ नं वा, खं ला ।

खँवःया अर्थ

कःचु	-	कःछेया च्व
किमि	-	प्वाथय् दाइम्ह दंवि थुज्वःम्ह की
खाइक्वाति	-	वैशाख १गते दाय्काः त्वनीगु कय्गू, कःचुया क्वाति
खाइसँल्हु	-	वैशाख १ गते
गथांमुगः	-	गुंपुन्हिस्वयाः १५ न्हेव न्याय्कीगु पर्व थुकी न्हाय्पंकथिया गथांमुगः दय् काः जगाः(दान) काइ
चतांमरि	-	जाकिचुँ छ्वालुक न्हायाः छुइगु मरि, सिथिनखःबले नइगु विशेष मरि
छेलि	-	छँ दिकातःगु तल्ला
छ्वालि	-	छ्व सइगु मांयात गनकि छ्वालि धाइ
तताजु	-	दाजुया कलाः, पीभत, पीत, भोत, भसाःजु, भस्ताजु
दिगुपूजा	-	थःगु कूलया पूजा, थःपिं वःगु दिशा सिइकेगु पूजा
धरंब्वाय्	-	धलब्वायगु, लखय् पौडी म्हितेगु
नखः	-	नक्षत्रकथं हनीगु पर्व
न्हाय्पंकथि	-	पंया प्यंगू जात दइ- पं (बाँस), तिं (निंगालो), पौ (बेत), न्हाय्पंकथि (नरकट)

बुंगा:	- लः बुयावइगु गाः, कुवा
लुकुमाद्यः	- पाहाचढेखुन्हु पूजा याइम्ह पिखालखुया महाद्यः
सकिहि	- हिचाकु, सखरखण्ड
सिथिनखः	- ज्युष्टशुक्लषष्ठी तिथिखुन्हु न्याय्कीगु नखः
स्वालास्वाला	- छ्वालगु चाकु वाइगु पह
हिसकि	- तरूल, चाकुहि, थ्व त्वहं कापिइ, चाया क्वय् सइ

अभ्यास

१. ज्वःखाकादिसँ

खाइसँल्हू	कःचु
गथामुगः	तिछुं माः हनेंथें
नखः	न्हाय्पंकथि
पाहाचढे	हिसकि
सकिमिलापुन्हि	लुकुमहाद्यः
	नक्षत्र

२. खँपु ज्यानादिसँ

(क) दिगुपूजा	(ख) नखः	(ग) मचाखाचा
(घ) चतांमरि	(ङ) छ्वालि	

३. प्वंगु थासय् जाय्कादिसँ

- (क) व नखः हँ थ्व नखः हँ धाधां तिछुंमाः वं थें वइ ।
- (ख) दां मदु बाउचिया नय्माः धैगु थ्व हे का ।
- (ग) साया घाः मसिउ ।
- (घ) न्हाय्पंकथिया हां खुसिया लः याइ ।
- (ङ) पाहाचढेखुन्हु लुकुमाद्यः साःगाः इयागु मखु ला ?

४. लिसः बियादिसं

- (क) नखः व नसाया सम्बन्ध छु दु ?
- (ख) नेपाःया मौसमलिसे नखःया छु स्वापू दु ?
- (ग) नखः धैगु नय्तजक खः ला ?
- (घ) भीके दुगु नसा नयाः नं नखः हने फइ ला ?
- (ङ) नखः छाया हनेमाःगु ?

५. खँचा ब्वनाः लिसः बियादिसं

नखः खँग्वः नक्षत्रं वःगु खः । नखःया लसताय् सःतीगुलिं नखतया धाइ । नखतया खँग्वः स्यंकाः नखत्या नवाइ । नखत्या खँग्वःया व्युत्पत्ती मनूतसे नखःत्याना काःगु धका याइ । थ्व उपबुज्जुक व्याख्या खः । नेवाःतसे हनीगु हरेक नखः नेपाःया लःफय्, व नसाया तःधंगु स्वापु खनेदु । नेवाःतसे नयाच्चंगु नखःचखःया नसा, भव्या नसाज्वलं थनया प्रकृतिं ब्यूगु वरदान धाय्छिं । शरीरयात माःगु पोषण तत्व कार्बोहाइड्रेट, प्रोटीन, फाय्ट, मिनरल व भिटामिन थुकी माक्व दु । थ्व खाद्यान्न जिलं वंकेत नेवाःत बुँइ ज्या सनी । थुकिं यानाः नेवातय्गु छँय् वा, छ्व, जाकि, कःनि, मुस्या गाक्क मुनाचनी । थुकिं याना नेवाःतय्गु शरीरयात स्वस्थ खनेदु । उकिं नेवाःत सम्पन्न जुया तापाकं निसे हे यचुपिचु खनेदु ।

न्हैसः

- (क) नखः खँग्वःया उत्पत्ति गुकथं जुल ?
- (ख) नेवाः नसाय् दैगु पोषण तत्व छुछु खः च्वयादिसं ।
- (ग) नेवाःत स्वास्थ्य व समृद्ध जूगु कारण छु ख ?

६. सारांश च्वयादिसं

सक्व दे नीस्वंबलय् प्यंगू मू ध्वाखा दय्कूगु खँ मणिशैल महावदानय् धयातःगु दु । देया उत्तर पश्चिमय् ध्वंला ध्वाखा, दक्षिणपश्चिमय् भौ ध्वाखा, दक्षिण पूर्वय् सांगा ध्वाखा व उत्तर पूर्वय् साल्खा महाद्यः ध्वाखा । जात्राया इलय् वज्रयोगिनी द्यः व वया माचाछिया खः देसय् दुतपित याइगु ध्वाखा जुयाः ध्वंला ध्वाखायात द्यःध्वाखा धाइ । पिनेया भम्चा सक्वय् दुतहइगु ध्वाखा जूगुलिं भौध्वाखा धाइ । म्स्याय्मस्त पित बियाछ्वइगु ध्वाखा सांगा ध्वाखायात म्स्याय्मचा ध्वाखा धाइ । देसय् दुने सुं सितधाःसा सिथं यंकीगु ध्वाखा जूगुलिं साल्खा महाद्यःध्वाखायात सीध्वाखा धाइ । थ्व

ध्वाखा आः नं थुकथं छ्यलाच्चंगु दनि । छ्वाःखेरं पःखाः दय्कातइगु परंपरागत नेवाः शहरयात
ध्वाखा मदय्कं मगाः ।

७. च्वःप्वः हंक च्वयादिसँ

खाइसंलु, पाहांचहेया छु ज्या ?

८. 'वः कि पिज्जा ?' पाठ ब्वनाः छु शिक्षा बिल ?

भाषिक संरचना

समास

निगू खँग्वः स्वाइगुयात समास धाइ । गथे - धर्मया देशना = धर्मदेशना ।

थनधर्मदेशना खँग्वःयात समस्तखँग्वः धाइ । धर्मयादेशना यात विग्रह धाइ । नेपालभाषाय् खुताजि
समास दु ।

तत्पुरुषसमास

न्हेवनेया खँग्वःया विभक्तिलोप जुयाः समास जुइगु तत्पुरुषसमास खः ।

दसु - मचायातबुइम्ह = मचाबुइम्ह ।

समास यानादिसँ । मिखां कां = ?, द्यःयात ब्व = ?, नेपालया भाषा = ?

द्विगुसमास

ल्याःग्वःलिसे मेगु ल्याःग्वः वा नाम लिसे स्वाइगु समासयात द्विगुसमास धाइ । दसु -

खुगु दँ = खुदँ ।

समास यानादिसँ । भिगू क्वय् = ?, खुगू पतिं = ?, निदँया बुदिं = ?, च्यागू कुं = ?

कर्मधारयसमास

विशेषण व नामया समासयात कर्मधारयसमास धाइ । दसु-ह्याउँम्हमचा = ह्याउँमचा ।

समास यानादिसँ । पाउगु घाँय् = ?, ह्याउँगु गा = ?, ह्याउँम्ह मचा = ?, सितुघाँय् = ?

बहुव्रीहिसमास

निगः वा व स्वयाः उप्वः खँग्वः जानाः उकी दुनेच्चंगु खँग्वः स्वयाः पाःगु अर्थ पिदनीगु समासयात बहुव्रीहिसमास धाइ । दसु- फसंन्याइगुगं = फय्गं ।

समास यानादिसँ । खिचाया थुज्वःगु तुति दुम्ह = ? ,

हँय्या थुज्वःगु पालि दुगु स्वां = ?

अव्ययीभावसमास

खँग्वः स्यनीमखुगु समासयात अव्ययीभावसमास धाइ । दसु- न्हिछगुलिं = न्हिछिं ।

समास यानादिसँ । दछि यंक = ? , थौं व कन्हय् = ?

द्वन्द्वसमास

निगः खँग्वःया दथुइ दुगु संयोजक व लोप यानाः जुइगु समास द्वन्द्वसमास खः । थुकी न्ह्यवने व लिउनेया निगलं खँग्वः अर्थप्रधान जुइ । दसु- हेरा व मोती = हेरामोती ।

समास यानादिसँ । ला व लुसि = ? , माय् व मू = ? , घ्यः व चाकु = ? ,

लः व मि = ?

सिर्जनात्मक व परियोजनात्मक ज्या

दच्छियंक हनीगु नेवाः नखः व नखःबले नइगु नसाया धलः दय्का कक्षाशिक्षकयात लःल्हानादिसँ ।

नेपाललिपि अध्ययन

चिनाआखः सय्कादिसँ

त न्हेवने व ल्यूने चिंकेबलय्

त्क	त्न	त्व	त्ल	त्थ	त्म	त्य	क्त	ख्त	त्त	न्त
क्	न्न	न्न	न्न	क्क	ग्न	ग्य	क्क	ख्क	फ्फ	क्क

थ आखः छध्वः वा निध्वः दुगु आखल्य् चिंकेबलय्

थ्य थ्व स्थ न्य

थ्य थ्व स्थ न्य

ध आखः छध्वः वा निध्वः दुगु आखल्य् चिंकेबलय्

ध्य ध्व न्य व्य

ध्य ध्व न्य व्य

भ आखः चिंकेबलय्

भ्य भ्व द्भ म्भ

भ्य भ्व द्भ म्भ

र आखः चिंकेबलय्

र्च र्य क्र म्र

र्च र्य क्र म्र

नेपाल लिपिं हिलादिसं

अकल, अचल, अतगल, अतल, असन, आखर, आगम, आसन, आचमन, आगमन, इता, इलचं, इनाप, इनाम, इसान, उतगल, उपर, उत्तर, उभान, उधर, ऐरावत, ऐन, ऐस

पासायात पौ - थाय्या बयान

यःम्ह पासा समिता,

नेपालसंवत् १९४५ कछलाथ्व १(पारु)

म्हं फु जुइमाः । म्हफइगु आशा याना ।

भी नाप मलाःगु स्वदँ, प्यदँ दत । जि नेपालय्, छ विदेशय् ।
भी नाप च्वनाः खँ ल्हाय् मखं । थुलिदुने यक्व थासय् यक्व
ज्याखँ न्ह्यानाच्चंगु दु । थौकन्हय् जि विदा जुलकि नेपाःगाःया
छगू छगू गामय् चाःहिलेगु यानाच्च्वना । थौ छन्त महालक्ष्मी
नगरपालिकाया थाय्बाय्या छुं खँ कनेत्यना ।

यल जिल्लाय् खुगू पालिका दु । छगू महानगरपालिका, निगू
नगरपालिका, व स्वंगू पालिका दु । यल जिल्लाया सदरमुकाम
खः । थुकिया पूर्वय् महालक्ष्मी नगरपालिका लाः । दक्षिण-पूर्वय्
गोदावरी नगरपालिका दु । दक्षिणय् कोन्ज्योसोम पालिका दु ।
दक्षिण पश्चिमय् बागमती व महाकाल पालिका दु ।

थन महालक्ष्मी नगरपालिकाया छुं खँ कने । थ्व नगरपालिकाया सीमाना पश्चिमय् कर्मनासा खुसि दु ।
थ्व दक्षिण उत्तर स्वयाः न्ह्यानाच्चंगु खुसि खः । पूर्वय् माने दोभान, व विहेवर भञ्ज्याङ लाः । थ्व काभ्रे
व ललितपुर जिल्लाया सीमाना खः । दक्षिणय् गोदावरी नगरपालिकाया गोदामचौर, जलदेश लाः । उत्तरय्
भक्तपुर जिल्लाया मध्यपुर नगरपालिका व सूर्यविनायक नगरपालिका दु । थुकिया सीमाना हनुमन्ते खुसि
व मनहरा खुसि खः ।

थ्व नगरपालिकाया क्षेत्रफल २६.५ वर्गकिलोमिटर दु । थुकिया जनसंख्या विसं २०७८ या राष्ट्रिय
जनगणनाकथं १,२३,१९६ म्ह दु । थुकी नेवाः ३०,५४५ म्ह दु । थन नेवाः बाहेक बर्मु, क्षेत्री, तामाङ,
मगः व मेमेपिं दु । थ्व पालिका १५७४ मिटर च्वय् लाः । थ्व नगरपालिका दुने इमाडोल, टिकाथली,
थसि (सिद्धिपुर), लुंभु, लामाटार लाः । थन लुंभुया महालक्ष्मी देगः, गोभ्राटेश्वर महाद्यः, लाँकुरी भञ्ज्याङ,
विहेवर भञ्ज्याङ, श्रृङ्गारिषिया गुफा, श्रृङ्गेरी डाँडा, कामधेनु गुफा, शंखादेवी, अशोक थुर (स्तुप),

कृष्णदेगः, नासःद्यः, लोकेश्वर, व्यालीपुखू स्वय् बहःजू ।

लुँभुया महालक्ष्मी महाभैरवया जात्रा वैशाखं अक्षय तृतीयानिसे एकादशीतक च्यान्हु जुइ । थसिया गणेशकुमारया जात्रा खाइसँलुहिनिसें चौथीतक पेन्हु जुइ । गुन्हुपुन्ही व सापारुया चान्हय् अशोक थूर काःवनीगु मेला जुइ । मोहनी नेपाःमिया नखः जुल । स्वन्ति नखः स्वाति नक्षत्रनिसे न्यान्हुतक हनी । थ्वयात यमपञ्चक नं धाइ । नेपालसंवत् कछलाथ्व पारूनिसे न्ह्याइ ।

यःमरिपुन्हिखुन्हु गोभ्राटेश्वर महाद्यःया जात्रा जुइ । सुथय् मायःबायः छुनाः द्यःयात छायाःमाः । न्हिनय् यःमरि छुनाः नइ । बहनी लीया महाद्यःयायात खटय् तयाः जात्रा याइ । थ्व जात्रा महाद्यः गुथिं न्ह्याकी । थ्व गुथिइ १४म्ह दुवाः व १६म्ह नायः दइ । थ्व गुथिबले न्हिच्छिया दुने गुकः म्वल्हुया गुकः पूजा याइ ।

पासा थ्व जानकारी छन्त यय्माः । थुकिया लिसः च्व । मेगु लिपा ।

छं यःम्ह पासा
ज्ञानी

खँग्वःया अर्थ

अक्षयतृतीया	-	वैशाखशुक्ल तृतीया
कछला	-	नेपालसंवत्या न्हापागु महिना
खट	-	द्यः तयाः जात्रा याइगु खः
ज्याखँ	-	कामकाज
थ्व	-	शुक्लपक्षया नेवाः नां
थिंलापुन्हि	-	यःमरिपुन्हि
थूर	-	स्तुप
नखः	-	नक्षत्रया ल्याखं हनीगु पर्व
पञ्चक	-	खिचापूजानिसें किजापूजातकया न्यान्हुयात पञ्चक धाइ
पारु	-	चन्द्रमाया ल्याखं दुगु भिन्यान्हु(पक्ष) या न्हापागु दिन
पालिका	-	स्थानीय सरकार (गाउँपालिका, नगरपालिका, उपमहानगरपालिका व महानगरपालिका)
भञ्ज्याङ	-	निगू पहाडया दथुया लँ
मायःबायः	-	चाकु तयाः दय्कातःगु तःग्वःगु यःमरियात मायः धाइ माय् दुगु स्वकुं लाःगु तःग्वःगु यःमरियात बायः धाइ

अभ्यास

१. ज्वःखाकादिसँ

थूर	नेपाली
मायः	खिचापूजानिसँ किजापूजातकयात धाइगु
नखः	चाकु तथाः दय्कातःगु तःग्वःगु यःमरि
नेपाःमि	स्तुप
	नक्षत्रया ल्याखं हनीगु पर्व

२. खँपु ज्यानादिसँ

(क) यःमरि	(ख) जात्रा	(ग) थुर	(घ) मोहनी	(ङ) गणेश
-----------	------------	---------	-----------	----------

३. लिसः बियादिसँ

- (क) यल जिल्लाया ग्वःगु पालिका दु ?
- (ख) महालक्ष्मी नगरपालिकाया पश्चिम सिमानाया छु खुसि दु ?
- (ग) महालक्ष्मी महाभैरवया जात्रा गनया जात्रा खः ?
- (घ) यःमरिपुन्हिखुन्हु छुक्रिया जात्रा याइ ?
- (ङ) स्वन्ति नखःयात छाया यमपञ्चक धाइ ?

४. खँचा ब्वनाः लिसः बियादिसँ

मरि नेवाःतय नइगु छता नसा खः । मरि भवय बलय बजिया लिसँ हलुवाइ मरि तथाः नइ । सुथय कौला याइबलय चिया नापं ग्वारामरि सेल आदि नइ । मांबौ या ख्वाः स्वइगु दिनय मचाखाचां मांबौयात थीथीकथंया हलुवाइ मरि तथाः नकेगु याइ । बियाछ्वयधुंकूपिं म्हायामस्तसँ थीथीकथंया परिकारया लिसँ मरिचरि नं तथाः नकी । स्वन्तिं लक्ष्मी द्यःयात व म्हपूजा किजापूजां भवय लिसँ हलुवाइ मरि नं तइ । यःमरिपुन्हिबलय मायःबायः तथाः वाकू पूजायानाः यःमरि दय काः नयगु नेवाःतय संस्कृति दु । मचा निदं बुदिनिसँ भिनिदं बुदितक यःमरि कोखायकेगु चलन दु । वःयात नं मरि हे धाइ । सिथिनखःबलय मायःवः, मूवः, कःसूवः, व आलुवःया लिसँ चतांमरि नं छुताः नइ । बिहाभवयबलय ज्याय च्वंवइपिन्त सुथय कौला याकीबलय गुलमरि व अँयथामरि तथाः कौला याकी ।

(क) छिं छुछु मरि स्यू ?

(ख) यःमरिपुन्हिबल्य् गुज्वः गुज्वःगु यःमरि नइ ?

(ग) बिहाबल्य् कौला याकीबल्य् छु मरि तयाः नकी ?

५. सारांश च्वयादिसं

यल जिल्लाया खुगू पालिका दु । छगू महानगरपालिका, निगू नगरपालिका, व स्वंगू पालिका दु । यल जिल्लाया सदरमुकाम खः । थुकिया पूर्वय् महालक्ष्मी नगरपालिका लाः । दक्षिण-पूर्वय् गोदावरी नगरपालिका दु । दक्षिणय् कोन्ज्योसम पालिका दु । दक्षिण पश्चिमय् बागमती व महाकाल पालिका दु । थन महालक्ष्मी नगरपालिकाया छुं खँ कने । थ्व नगरपालिकाया सीमाना पश्चिमय् कर्मनासा खुसि दु । थ्व दक्षिणं उत्तर स्वयाः न्ह्यानाच्चंगु खुसि खः । पूर्वय् माने दोभान, व बिहेवर भञ्ज्याङ लाः । थ्व काभ्रे व ललितपुर जिल्लाया सीमाना खः । दक्षिणय् गोदावरी नगरपालिकाया गोदामचौर, जलदेश लाः । उत्तरय् भक्तपुर जिल्लाया मध्यपुर नगरपालिका व सूर्यविनायक नगरपालिका दु । थुकिया सीमाना हनुमन्ते खुसि व मनहरा खुसि खः । थ्व नगरपालिकाया क्षेत्रफल २६. ५ वर्गकिलोमिटर दु । थुकिया जनसंख्या वि.सं २०७८ या राष्ट्रिय जनगणनाकथं १२३,११६ म्ह दु । थुकी नेवाः ३०,५४५ म्ह दु । थन नेवाः बाहेक बर्मु, क्षेत्री, तामाङ, मगः व मेमेपिं दु । थ्व पालिकाया अवस्थिति १५७४ मिटर च्वय् लाः ।

६. च्वःप्वः हंक च्वयादिसं

नेपालसंवत् कछलाथ्व पारुनिसे न्ह्याइ ।

भाषिक संरचना

जात(लिङ्ग)

मिसा, मिजं वा मेगुजात थुइकीगु रूप हे जात (लिङ्ग) खः । नेपालभाषाय् क्रियालिसे लिङ्या संगति मदु ।

सामान्यतः नामपदया लिङ्ग थुकथं हिली-

(क) नां थुइकीगु खँग्वलय् मा व बा लितँसा तनाः जात हिली । दसु- बाकी = माकी ।

माहँय्, बासा, माजात या जात (लिङ्ग) हिलादिसं ।

(ख) खँग्वःदुने हे हिलाः जात हिली । दसु - ग्वाज्यः= गबलिं ।

(ग) खँग्वः हिलाः नं जात हिली । दसु - द्वहं = सा ।

(घ) खँग्वःया लिउनेया सः हिलाः नं जात हिली । दसु - कां = कनि ।

(ङ) नि लितँसा तनाः नांया जात हिली । दसु - कसः = कसःनि ।

वचन

सामान्यतः छगू स्वयाः उप्वः थुइकेत -त लितँसा तइ । उकियात तःवचं धाइ । नेपालभाषाय् क्रियालिसे वचनया नं संगति मदु । दसु- मनू = मनूत ।

विशिष्ट अवस्थाय् -पिं तँसा तनाः तःवचः ज्याइ । विशिष्ट अवस्था धैगु हनेमाःथाय्, सर्वनाम, विशेषण, थःथिति खः । दसु- गुरू = गुरूपिं, जि = जिपिं, भिं = भिपिं, कका = ककापिं ।

वचं हिलादिसं

जुजु, भाजु, मय्जु, छ, भी, व, ज्ञानी, मूर्ख, बांलाः, सःसिउ, केहेँ, तता, तमां, मां ।

सिर्जनात्मक व परियोजनात्मक ज्या

१. छि च्वनादीगु थाय्था वर्णन यानादिसं ।
२. थुगुसिया न्हूदँया ज्याभवः कनाः पासायात पौ च्वयादिसं ।

नेपाललिपि अध्ययन

लिपिं ल्हेयादिसं

थ्व काजीयात चतांमरि व वः मयः हँ । पिज्जा न्याय्माल हँ, पिज्जा । उकिया नितिं खनखन गोपाल माल धकाः कचकच याः वयाच्वंगु का । जिं जक गन कयाः बिइगु ? का मखुला ? का स्व शील, वात्तुवां नखः वःगु वलं जिं जक गनं कयाः ध्यबा बिइफइ धकाः ? दच्छियंक व नखः थ्व नखः धकाः वयांतु च्वनी । ध्यबा मदु छतिं । जि ला हीमी हे चाय्धुकल नखः, नखः. नखः. ।

हिरो बाज्या

रेणु श्रेष्ठ

हिरो बाज्याया नामं फेमसम्ह वय्कः उमेरं न्हय्छदैँ दय् धुंकल । छुँ दैँ लिपा ला जंको हे त्यया वइ । अय् नं वय् कःया मनं धाःसा थः न्ह्याबलेँ ल्याय्म्ह हे ताय्काः दी । जि नं जःलाखःलाया नातां मिखा त्वातकि हिरो बाज्या ज्यःनाः सिधल ? धकाः न्यनेगु ।

थौं धाःसा न्ह्याबले स्वयाः हे ह्यान्डसम खनेदु वय्कः । ह्यान्डसम जूगुया श्रेय वय्कलं छय्पिन्त बियादी । छय् पिसं वह थुज्वःगु सँय् हाकुगु रङ्ग तय्काबिउगु हँ । थः ल्याय्म्ह खनेदुगुलिं बाज्याया थौं तसकं मन व्वयाच्चं थें च्वं ।

हिरो मजुइगु नं गनं ? छुकिया धन्दा व बाज्यायात । निम्ह काय्पिं ला पिने । उमिसं डलर, अले पाउण्ड छ वया हइबलय् । खय्त ला कर्किया धनय् जिं छाया ई घुतकेगु ? तर अय् नं फुकसिनं सिउगु हे खँ, गन तय् का. . . व बाज्याया ध्यबा ? हाकनं थन च्वनाच्चीपिं निम्ह काय् नं दनि । भाग्य ला व हिरो बाज्यां थें ज्वनाः वय्माः का बाः . . . बाः . . . ।

देवं नं सृष्टि याय्गु इलय् भचा अन्याय याःगु दु थें च्वं, गुम्हसिया छपे नय्त धौधौ, गुम्हसियां धाःसा बा. . . . बा. . . . । छु मिष्ठान्न नय्, गथेकि वय्कः हिरो बाज्या थें । वय्कःया लाइफस्टाइल हे भिन्न । बडि मेन्टेन लिसें कयाः सकतां चिजय् । छायाकि वय्कःयात नं विदेशी हावां कय्धुंकल ।

न्हापासिबें ला फुर्ति भचा म्हो जुइधुंकल, वय्कःया । सुथय् सुथय् न्ह्याक्व हे व्वाय्वंसां आखिर लिउलिउ वयाः थिउ हे वल डाइबेटिजं व हिरो बाज्यायात नं । उकिं भचा प्यातां च्वनावन वय्कः ।

संयोग न गुज्वःगु ? मदुपिनि मदया नय्मखं । वय्कः हिरो बाज्याया धाःसा दयाः नं नय्मजिउ । ख्वाल्य ला कुनेधुंकूगु उगु शरीर सां थःगु भ्याःक्वय् ल्यासे छम्ह जक वःसा वय्कः बाज्या आशाकुति मिखां उखेपाखे वनीगु । धन्य धन्य वय्कः हिरो बाज्या । छय्पिं वःम्हमछि दय्धुंकूम्हसिया पह स्व स्व. . . । तर थुगुसी धाःसा गजबं वय्कःया मति हिइकल । काशी, जगन्नाथ वनेगु हँ । ओहो तीर्थ चाःहिउ वनेगु हँ । उज्वःगु बाच्छासोंखं यानाः नय्माःम्ह, च्वनेमाःम्ह वय्कः छु तीर्थ चाःहिउ वनी ? तर धाय्मफु, बाज्या साःप हे कपाः तःग्वःम्ह, न्त्यागु इच्छा पूवं, वय्कःया ।

छन्हु वय्कः बाज्यां थःगु प्रस्ताव पिनें लिहांवःपिं थः काय्पिन्त तल । थः अबु तीर्थ वनेगु खँ न्यनाः नागःतुगः यात, वय्कःया काय्पिन्सं । उमिगु व जिद्विया न्त्यःवने हरेक इच्छा पूर्वकाच्चंम्ह वय्कः बाज्याया थुगुसी धाःसा तीर्थ वनेगु इच्छा पूमवन ।

छुं ई लिपा काय्पिलिसें वनेगु दिं जुल । वय्कलं सकल जःलाखःलानापं बिदा काः भाल । जि नं ख्याः थें नी थें यानाः ‘बाज्या नं हानं अलकता थाःथें अन हे थानाच्चनी । काय्पिं थें’ धकाः प्वाक्क धयाबिया । वय्कः बाज्यां ज्वय्पियाः मिखां स्वल जित । साय्द जिं धइगु खँ च्वास्स नुगल्य सुल ला बाज्यायात । जि हाकनं वय्कःया मन तय् थें ‘ याकन लिहाँभासँ नि बाज्या, जितः देसिदेया उपहार छु हयाः बियादीगु ? ’ धकाः न्यना ।

बाज्यां मयःमयः पाउँख्वालं ‘ग्व बाबु’ धाधां छयं क्वछुकाः काय्पिं लिउलिउ बेलायत, अमेरिका अले जापान चाःहिउ भाय्त छैनं थःगु गुन्तागान्ता ज्वनाः पिहाँभाल । जि नं थःगु छेंय् थहाँ वना । उज्वःगु ख्यालिं जाःम्ह वय्कः बाज्या कतःया देसय् भाःगु जित नं नुगः मछिनावल । थहाँ वनाः भ्यालय् छकः नि फ्यतुनाच्चना । छुं ई लिपा ह्वाइँ . . . ह्वाइँ यानाः हवाइजहाजया सः वल । जिं ताय्का सायद बाज्यापिं थ्व हे हवाइजहाजय् जुइ का धकाः । जिं सर्गतय् व हवाइजहाज स्वयाच्चना । व हिरो बाज्याया तीर्थ वनेगु इच्छा व हवाइजहाज थें यानाः गनगन ब्वयावन । व हवाइजहाज नापनाप । अले जिं ताय्का न्हापान्हापा बाज्याअजिपिं थः इच्छा यानाः तीर्थ यात्रा वनी . . . सा । आः थौंया बाज्याअजिपिं कतःया देसय् यात्रा याः वनीगु व हे हिरो बाज्या थें । व हिरो बाज्या थें . . . ।

खँग्वःया अर्थ

अलकता	-	लँय् तिकेत तइगु पेट्रोलियम पदार्थ, हाकुगु तिकीगु वस्तु
आशाकुति	-	लोभी
कपाः तःग्वःम्ह	-	भाग्य बल्लाम्ह (खँत्वाः)
ख्यालिं जाःम्ह	-	ख्याः याय्माःम्ह

ख्वालय् ला कुने	-	बुरा जूगुया चिं (आलंकारिक)
गुन्तागान्ता	-	कतःया थासय् वनेबले माःगु लासाफांगाया प्वः (द्वित्व)
जंको	-	७७ दँ, ७ ला, ७ न्हु, ७ घडी दय्काः याइगु कर्म
ज्यःनाः	-	सुथसिया जा (आदरार्थी खँग्वः)
ज्वय्पियाः	-	तमं स्वइगु पह
ताय्का	-	मतिइ तया
थुगुसी	-	थ्व वर्षय्
न्हय्छ्दँ	-	७१ वर्ष
पाउँख्वाल	-	मययाः ख्वाः ज्याइगु पह(आलंकारिक)
प्वाक्क	-	विचाः मयासे काचाक्क, च्वाक्क धाइगु
वाच्छासोंख	-	वादशाहया शोंख
बेगर	-	बाहेक (उर्दु)
साःप	-	तसकं
साइत	-	पाय्छि, भिंगु ई
खँत्वाः		
कपाः तःग्वःम्ह	-	भाग्य बल्लाम्ह
ख्वालय् ला कुने	-	बुरा जूगुया चिं
पाउँख्वाल (समास)	-	मययाः ख्वाः ज्याइगु पह

अभ्यास

१. प्वंगु थासय् पाय्छि खँग्वः तयादिसँ

(इच्छा, ई घुतकेगु, कपाः तग्वः, जंक्वः, जःलाखःला, मिखा तय्)

(क) हिरो बाज्या हे धाय्माः ।

(ख) मनू ७७ दँ न्हय्ला, न्हय्न्हु दतकि याइ ।

- (ग) खुसि जुइत नं खुसि जुइमाः ।
 (घ) कतकया धनय् जि छाया ?
 (ङ) मनूया दक्व पूवनी मखु ।

२. ज्वःखाकादिसं

अलकता	बाहेक
गुन्तागान्ता	सुथसिया जा
जंको	कतःया थासय् वनेबले माःगु लासाफांगाया प्वः
ज्यःनाः	७७ दँ, ७ ला, ७ न्हु, ७ घडी दय्काः याइगु कर्म
बेगर	लँय् तिकेत तइगु पेट्रोलियम पदार्थ
	तमं स्वइगु पह

३. शुद्ध खँग्वः ल्हय्यादिसं

(क) धन्दा / धण्डा	(ख) रन्ना / रङ्ग
(ग) पाउण्ड / पाउन्ड	(घ) गुन्तागान्ता / गुम्तागाम्ता

४. खः वा मखु धयादिसं

- (क) हिरो बाज्या उमेरं न्हय्छदँ दय्धुंकल ।
 (ख) थः ल्याय्म्ह खनेदुगुलिं थौं बाज्याया मन मच्चं ।
 (ग) बाज्यायात विदेशया फसं थी धुंकल ।
 (घ) वय्कः बाज्याया दयाः नं नय्मजिउ ।
 (ङ) थुगुसी बाज्याया मन हीकल ।

५. खँपु ज्यानादिसं

(क) कपाः तःग्वःम्ह	(ख) पाउँख्वाल
--------------------	---------------

६. लिसः बियादिसँ

- (क) हिरो बाज्या पिनं स्वयंबले गथे खनेदु ?
- (ख) ग्वःदँ ति दत हिरो बाज्या ?
- (ग) बाज्यायात धेवा गनः वइ ?
- (घ) थ्व बाखनय् हिरो बाज्याया गन वनेगु इच्छा यात ?
- (ङ) थ्व बाखंया सन्देश छु ?

७. खँचा ब्वनाः लिसः बियादिसँ

थुगुसी धाःसा गजवं वय्कःया मति हिइकल । काशी, जगन्नाथ वनेगु हँ । ओहो तीर्थ चाःहिउ वनेगु हँ । उज्वःगु बाच्छासोंखं यानाः नय्माःम्ह, च्वनेमाःम्ह वय्कः छु तीर्थ चाःहिउ वनी ? तर धाय्मफु, बाज्या साःप हे कपाः तःग्वःम्ह, न्त्यागु इच्छा पूवं, वय्कःया ।

छन्हु वय्कः बाज्यां थःगु प्रस्ताव पिनं लिहांवःपिं थः काय्पिन्त तल । थः अबु तीर्थ वनेगु खँ न्यनाः नागःतुगः यात, वय्कःया काय्पिसं । उमिगु व जिद्विया न्हेवने हरेक इच्छा पूर्वकाच्चंम्ह वय्कः बाज्याया थुगुसी धाःसा तीर्थ वनेगु इच्छा पूमवन ।

उज्वःगु ख्यालिं जाःम्ह वय्कः बाज्या कतःया देसय् भाःगु जित नं नुगः मछिन्तावल । जिं सर्गतय् व हवाइजहाज स्वयाच्चना । व बाज्याया तीर्थ वनेगु इच्छा व हवाइजहाज थें गनगन ब्वयावन । न्हापान्हापा बाज्याअजिपिं थः इच्छा यानाः तीर्थ यात्रा वनी . . . सा । आः थौंया बाज्याअजिपिं थःगु इच्छा या इच्छा बेगर तीर्थ हे वनेगु थें कतःया देसय् यात्रा याः वनीगु व हे हिरो बाज्या थें । व हिरो बाज्या थे . . . ।

न्हेसः

- (क) थुगुसी बाज्यायाके छु हिउपाः वल ?
- (ख) बाज्याया छु इच्छा पूमवन ?
- (ग) न्हापा व आः छु पात ?

८. सारांश च्वयादिसँ

च्वबहाःया कच्छपाल पर्वतय् बिज्यानाच्चंम्ह ह्याउँखाःम्ह करुणामययात आदिनाथ धाइ । थुम्ह करुणामय नं ग्रहदशा, भय, रोग, विघ्नवाधा मुक्त याइ धाइ । अथे हे छ्यंगूया ल्वय्, कोरी

जूपिनिगु म्ह बांलाइ धाइ । येंयू जनबहालय् च्वंम्ह तुयू खाःम्ह करुणामययात अमोघपाश लोकेश्वर धाइ । थुकियात जनबहाःद्यः व सेतो मत्स्येन्द्रनाथ नं धाइ । थ्व द्यःथाय् सुं मफुतधाःसा आयु साधना यानाः आयुबृद्धिया जुइमा धकाः लुं देवाः च्याकी । मस्त अरिं चाःसा द्यःया धलिं नं खाः सीकी । यलया बुंगद्यःयात पद्मपाणी लोकेश्वर धाइ । थ्व द्यःयात रातो मत्स्येन्द्रनाथ नं धाइ । सहकालया द्यः बुंगदेवं सृष्टि जूपिं प्राणीया रक्षा याय्त अन्न व वा पीत वा वय्का बीम्ह द्यः कथं धाइ । थ्व द्यः कामारुकामाक्षं हःम्ह धाइ । नालाया तुयूम्ह करुणामययात नाला करुणामय वा सृष्टिकान्ता लोकेश्वर धाइ । थ्व करुणामयं सृष्टि जूपिं प्राणीपित पालन याइ धाइ । थ्व देवं अष्टमहाभय तंकी, सन्तानया इच्छा याइम्हसित काय् दय्काबी धाइ ।

९. च्वःप्वः हंक च्वयादिसं

आः थौया बाज्याअजिपिं कतःया देसय् यात्रा याः वनीगु व हे हिरो बाज्या थें ।

भाषिक संरचना

कारक

नाम वा नामिक खँग्वलं (नाम, सर्वनाम, विशेषण) ज्या (क्रिया) पूर्वकेत रूप हिली । व रूप हिलीगु नामिक खँग्वःयात कारक धाइ । गथे-रामं जा नल धइगु खँपुइ नल क्रियाया कर्ता राम खः । रामलिसे वःगु छ्यंफुति () यात विभक्ति धाइ ।

(क) कृष्ण धौ नल खँपुइ छु नल धकाः न्ह्यसः तइबले लिसः धौ (कर्म) वइ । उकिं थ्व **कर्म काइगु** (सकर्मक) क्रिया खः । थुज्वःगु सकर्मक क्रियाया कर्ता **छ्यंफुति ()** तँसा काइ ।

(ख) विद्यार्थी कलमं पौचवल । थ्व खँपुइ पौ च्वःगु **ज्याभः** कलम खः । थुज्वःगु ज्याभलं नं छ्यंफुति () तँसा काइ । थुकियात **करणकारक** धाइ ।

(ग) मचा भ्यालं कुतुंवल । थ्व खँपुइ मचा कुतुंवःगु थाय् भ्याल (भ्याः) खः । थथे छुं बाइगु, त्वफिइगु थासं **छ्यंफुति ()** तँसा काइ । थुकियात **अपादानकारक** धाइ ।

(घ) रामं रावणयात स्यात । थ्व खँपुइ राम (कर्ता) यास्याःम्ह (ज्या) रावणयात (फःम्ह) खः । ज्या फइम्ह **कर्मकारक** जुइ । थुकिया तँसा -यात जुल ।

(ङ) बाबा किजायात सफूबिल । थ्व खँपुइ सफू (कर्म) काःम्ह किजा (प्रापक) खः । उकिं थन किजा **सम्प्रदानकारक** जुल । थुकिया तँसा नं -यात जुइ । थ्वयात **निगू कर्म दुगु कारक** नं धाइ ।

(च) जिमिकाय् छेंय्मदु । थ्व खँपुइ जि व काय्या दथुइ मिंवःगु दु थ्व **सम्बन्धकारक**या तँसा खः । थ्व खँपुयात जि काय् छेंय् मदु नं धाइ ।

- (छ) ख्वपय् चक्रपथ मदु । थ्व खँपुइ ख्वप थाय् खः, थाय्या तँसा य्वःगु दु । थ्व **अधिकरणकारक** खः । थ्व य् स्वयम्भु, थिमि, लूँभु जुलकि-इ जुइ ।
- (ज) मचा न्हिल । थ्व खँपुइ छु न्हिल धका न्ह्यसः छूसा लिस वइमखु । उकिं थुकिया कर्ता मचालिसे छुं नं चिं मकाः थुज्वःगु कारकयात **विभक्तिहिनकारक** धाइ ।
- (झ) मचायात लखं ख्वाः सिकि । थ्व खँपुइ लः लिसे पुलांगु रूप ख वल । थथे पुलांगु रूप वइगुयात **तीर्यककारक** धाइ ।

* नेपालभाषाया कारकया नां व उकिया चिंया धलः दय्कादिसँ ।

सिर्जनात्मक व परियोजनात्मक ज्या

१. छिं सिउगु बाखं छपू च्वयाः पासापिन्त कनादिसँ ।
२. 'उमेर व इच्छा व हे जुइमखु' थःगु तर्क बियादिसँ ।

नेपाललिपि अध्ययन

नेपाललिपिं हिलादिसँ :

मरि नेवाःतय् नइगु छता नसा खः । मरि भ्वजय् बजिलिसें हलुवाइ मरि तयाः नइ । सुथय् कौला याइबलय् चिया नापं ग्वारामरि सेल आदि नइ । मांबौ या ख्वाः स्वइगु दिनय् मचाखाचापिसं मांबौयात थीथी कथंया हलुवाइ मरि तया नकेगु याइ । बियाछ्वय् धुनापिं म्हाय्मस्तय्सं थीथी कथंया परिकारया लिसें मरिचरि नं तयाः नकी । स्वन्तिं लक्ष्मी द्यःयात व म्हपूजा किजापूजां भ्वय्या लिसें हलुवाइ मरि नं तइ ।

ऋतुम्ये

दुर्गालाल श्रेष्ठ

कवि दुर्गालाल श्रेष्ठया जन्म मां आशामोती श्रेष्ठ व अबु गणेशलाल श्रेष्ठया कुल्य ने.सं. १०५५ स यँया न्हाय्कंतला त्वाल्य् जूगु खः । वय्कःया पिजा, ताइभावा, चिनियाम्ह किसिचा, सलछ्यंया बेला लिसे ३० पाः ति सफू व २०० ति म्ये पिदंगु दु । वय्कः प्याखम्बः, प्याखंच्वमि, म्येच्वमि, कवि, निबन्धकार खः । थ्व मे नेपालभाषाया भिनिना सीके बीगु तातुना च्वःगु खः ।

कउला कछला असोज कार्तिक शरदया ऋतु रे
थुकी हे दु मोहनी व स्वन्ति नखः भीगु रे
थिंला पोहेला मंसिर पुष हेमन्तया ऋतु रे
थुकी हे दु यःमरि पुन्हि न्हय्गां जात्रा भीगु रे
सिल्ला चिल्ला माघ फागुन शिशिरया ऋतु रे
थुकी हे दु घ्यःचाकु संलुह सिलाचन्हे भीगु रे
चउला बछला चैत वैशाख बसन्तया ऋतु रे
थुकी हे दु पाहांचन्हे बिस्का नखः भीगु रे
तछला दिल्ला जेठ असार गृष्मया ऋतु रे
थुकी हे दु सिथिनखः गथांमुगः भीगु रे
गुंला जला साउन भदौ वर्षाया ऋतु रे
थुकी हे दु गुंपुन्हि व यँयापुन्हि भीगु रे

खँवःया अर्थ

कउला	-	नेपालसंवत्कथं लिपांगु महिना
कछला	-	नेपालसंवत्कथं न्हापांगु महिना
शरदया ऋतु	-	असोज कार्तिक
मोहनी	-	नेपाःया दकले तःजिगु नखः
स्वन्ति नखः	-	नेपाःया निगूगु तःजिगु नखः
थिंला	-	नेपालसंवत्कथं निगूगु महिना
पोहेला	-	नेपालसंवत्कथं स्वंगूगु महिना
हेमन्तया ऋतु	-	मंसिर पुष
यःमरि पुन्हि	-	वा बाली दुकाय्धुंकाः कू पुज्याइगु नखः
न्हय्गां जात्रा	-	नेपाःगाःया दक्षिण-पश्चिमया न्हय्गां किपू, पांगा, बोंसिगां, ल्वहंखाः, मछेगां, बःखु, व सतुंगःया जात्रा
सिल्ला	-	नेपालसंवत्कथं प्यंगूगु महिना
चिल्ला	-	नेपालसंवत्कथं न्यागूगु महिना
शिशिर ऋतु	-	माघ फागुन
घ्यःचाकु संल्हु	-	माघ १ गते घ्यःचाकु नयाः न्याय्कीगु नखः
सिलाचन्हे	-	महाद्यः उत्पत्ति जूगु दिं थुखुन्हु त्वाःत्वाल्य् सिं च्याकी
चउला	-	नेपालसंवत्कथं खुगूगु महिना
बछला	-	नेपालसंवत्कथं न्हय्गूगु महिना
पाहांचन्हे	-	चैत महिनां लुकुमाद्यः पुज्याइगु, यँ देशया मू नखः
बिस्का नखः	-	चैत्र मसान्तया प्यन्हुन्हेवंनिसें वैशाखया ५ गतेतक जुइगु नखः
तछला	-	नेपालसंवत्कथं च्यागूगु महिना
दिल्ला	-	नेपालसंवत्कथं गुंगूगु महिना
गृष्मया ऋतु	-	जेठ असार
सिथिनखः	-	लःया मुहान ईगु नखः

गथांमुगः	-	सिन्हाज्याया फोहोर सुचुकुचु याइगु नखः
गुंला	-	नेपालसंवत्कथं भिगूगु महिना
अला	-	नेपालसंवत्कथं भिछगूगु महिना
वर्षा ऋतु	-	साउन भदौ
गुंपुन्हि	-	ब्यांयात पुज्याइगु, क्वाति त्वनेगु नखः
यँयापुन्हि	-	समय इनीगु नखः, कुमारी चःया रथ जात्रा

अभ्यास

१. ज्वः खाकादिसं

कउला कछला	पाहांचहे बिस्का
थिंला पोहेला	मोहनी व स्वन्ति
सिल्ला चिल्ला	यःमरि पुन्हि न्हय्गां जात्रा
तछला दिल्ला	शिशिरया ऋतु
गुंला अला	सिथिनखः गथांमुगः
गुंपुन्हि यँयापुन्हि	

२. पाय्छि खंग्वः प्वंगु थासय् जाय्कादिसं

(शरद, हेमन्त, शिशिर, वसन्त, गृष्म, वर्षा)

- (क) मोहनी नखः ऋतुइ लाइ ।
- (ख) सिथि नखः ऋतुइ लाइ ।
- (ग) यःमरिपुन्हि ऋतुइ लाइ ।
- (घ) गुंलां नखः लाइ ।
- (ङ) तछलां नखः लाइ ।

३. पायुछि पंचमवर्ण लेयादिसँ

- (क) मन्सिर / मंसिर (ख) स्वन्ति / स्वति
(ग) गथामुगः / गथांमुगः (घ) हेमन्त / हेमंत
(ङ) थिम्ला / थिंला

४. लिसः बियादिसँ

- (क) नेपालय् ग्वःगु ऋतु दु ? छसिकथं उमिगु नां च्वयादिसँ ।
(ख) नेपालसंवत्कथं छसिकथं महिनाया नां च्वयादिसँ ।
(ग) छु महिनाय् छु नखः लाइ ?
(घ) छगू ऋतुइ ग्वःला दइ ?
(ङ) छु ऋतुइ छु महिना लाइ ?

५. खंपु ज्यानादिसँ

- (क) मोहनी (ख) स्वन्ति नखः
(ग) पाहांचहे (घ) वर्षा

६. सारांश च्वयादिसँ

यँमितसें तःजिक हनीगु नखः पाहांचःहे खः । थ्व नखः चिल्लागा चतुर्दशीखुन्हु अथवा चैत्रकृष्ण चतुर्दशीखुन्हु लाइ । थ्व चःहेयात पिचाश चतुर्दशी नं धाइ । लक्ष्मी पूजा, म्हपूजा, चथाः थें बहनी जक लुकुमहाःद्य पूजायानाः भव्य नइ । पाहांचहे नखःनिसें देय्न्त्यकं जात्रा शुरु जुइ । पाहांचहेबले सकसिनं थःथःगु छैय्छैय् म्हयाय्मचा, भिनामचा, जिलाजपिन्त नखत्या ब्वनेगु चलन दु । हिन्दु व बौद्ध निगुलिं धर्मयापिन्सं हनातःम्ह महाद्यःयात हे पाहांचहेखुन्हु लुकुमाद्यःकथं पूजा याइ । खुन्हु जक महादेवं अमे (न्या, ला, खें, अय्लाः) सुलासुलाः नइगु जुगुलिं लुकुमाद्यः धाःगु खः ।

७. बियातःगु पद्मांश ब्वनाः च्वःप्वः हंक व्याख्या यानादिसँ

तछला दिल्ला जेठ असार गृष्मया ऋतु रे
थुकी हे दु सिथिनखः गथांमुगः भीगु रे

भाषिक संरचना

काल

ज्याजूगु ईयात काल धाइ । ज्या जुइधुंकूगु भूतकाल जुल ।

- (क) थम्हं न्हापा यानागु आत्मभूत जुइ । थ्व जुइत धातु + प्रातिपदिक + लिताँसा जुइ । प्रातिपदिक मदय् नं फु । दसु- सि + ल् + आ = सिला । वना, व्वना, च्वला, किया, फिया नं थथे हे जुइ ।
- (ख) मेपिसं न्हापा याःगु परभूत जुइ । थ्व जुइत धातुलिसे+प्रातिपदिक + -अ लिताँसा च्वनी । प्रातिपदिक मदय् नं फु । दसु - वन् + अ = वन । थथे व्वन, सिल, च्वल, कित, फितया रूप जुइ ।
- (ग) ज्या जुइमानीगु अभूत जुल । थःपिसं याय्मानिगु ज्यायात आत्मअभूत धाइ । आत्मअभूत जुइत धातु - प्रातिपदिक व -ए लिताँसा च्वनी । दसु- वन् + ए = वने ।
* व्वने, सिले, च्वले, किए, फिएया रूप क्यनादिसँ ।
- (घ) करपिसं याइतिनिगु ज्यायात परअभूत धाइ । थुकिया बनोट व्यञ्जनान्त धातुलिसे - प्रातिपदिक व -ई लिताँसा च्वनी । दसु- वन् + ई = वनी ।
थथे हे व्वनी, सिली, च्वली जुइ ।
- (ङ) स्वरान्तधातु - प्रातिपदिक -इयादसु- कि + इ= की । थथे हे फी, सी, उइ जुइ ।

सिर्जनात्मक व परियोजनात्मक ज्या

१. प्रकृतिया बयान यानाः चिनाखँ छपु न्यंकादिसँ ।
२. ऋतुपतिकं ह्वइगु स्वांया धलः दय्काः कक्षाय् न्हेव्वयादिसँ ।

नेपाललिपि अध्ययन

नेपाललिपिं हिलादिसँ :

विशेष याना यँय् च्वपिं नेवाःतय्सं तःजिक हनीगु छगू नखः पाहांचःहे खः । थ्व नखः चिल्लागा चतुर्दशीखुन्हु अथवा चैत्रकृष्ण चतुर्दशीखुन्हु लाः । थ्व चःहेयात पिचाश चतुर्दशी नं धाइ । बहनी जक पूजा याइगु लक्ष्मी पूजा, म्हपूजा, चथाःबले थें थ्व नखःखुन्हु नं बहनी लुकुमाहाःद्य पूजायानाः भव्य नयाः न्ह्यइपुक हनी । विक्रम सम्वत्कथं धाय्गु खःसा दकलय् लिपांगु ला चैतय् थ्व नखः हनी । पाहांचहेनखःनिसें देय् न्यंकं जात्रा शुरु जुइ ।

भी नेपाल

चित्तधर 'हृदय'

नेपालभाषाया महाकवि चित्तधर 'हृदय'या जन्म अबु द्रव्यधर व मांज्ञानलक्ष्मी तुलाधरया क्वखं जन्म ने.सं. १०२६ स यँया न्यत तुंछेंगल्ली जूगु खः। वय्कःयात जुजु महन्द्रं ने.सं.१०७५ सालं कविकेशरी पदवी देछाःगु खः। वय्कःया पद्यनिकुञ्ज, सुगतसौरभ महाकाव्य, खुपु बाखंचा, मिमनःपौ, वभ्रुवाहन, भीगु साहित्य आदि सफू पिदंगु दु। थ्व (भी नेपाल) च्वखँ चित्तया चिन्तन हृदयया रचना(ने.सं.११०७, पौ ११९-१२१) सफुतिं लिकयातःगु खः। थुकी वय्कलं नेपालभाषा छाया धाय्माःगु धैगु थीथी तर्क बियादीगु दु।

भीगु देश नेपाल न्हापांनिसं, द्रलंद्रः दँ न्हापांनिसं नेपाल खः अथे हे उबलेंनिसं भीपिं नं नेपाल खः। खः छक्वः निक्वः भाय्या पहचहलं यानाः गबलें गबलें गनं गनं नेपार, नेवार व नेवाल नं जुयावन। थ्व खँ इतिहासया पौपतिकं धयाच्चंगु दु। थुलि जक नं मखु, भाय् ल्हाइपिसं अःपुकेत चीहाः यानाः “नेवाः” जक नं धाल। थ्वयात हे कयाः मेमेगु भाषाया विद्वानपिन्सं भीगु भाय्या स्वभाव मस्वःसे हिन्दुस्तानया हिन्दी, मराठी, गुजराती, मैथिली आदि भाषा थें ईकारान्त यानाः नेवारी धाय्गु यानाहल। थ्व वय्कःपिनिगु क्ववाला स्वय्गु स्वभावया अःखः खः। छायाधाःसा हिन्दुस्तानया मेमेगु भाषा तामिल, तेलगु, कन्नदयात ईकारान्त याय् मजिउ। तामिलभाषा, तेलगुभाषा, कन्नदभाषा आदि धाय्माः। अथे हे भीगु देशया गुरंगभाषा, मगरभाषा, तामांगभाषा, राईभाषा, लिम्बूभाषायात नं ईकारान्त याय् मजिउ। न्त्यागु थजु भी नेपाल हे खः, मेमेथासं न्हापा न्हापा वयाः थन नेपालय् च्वनाः छ्वःपिं नं सकलें नेपाल हे जुयाः थन च्वनाच्चन, नेपालभाषा ल्हानाः।

थ्व खँ वय्कःपिसं देश स्वयाः भेष याय्माः धयागु सिउगुया दसु। छायाधाःसा थन नेपाःगालय् वइपिं द्यःपिसं नापं नेपालभाषा ल्हानाच्चन। हारतीअजिमा जुइमा, लुमरीअजिमा वा कंगःअजिमा जुइमा अथवा मेमेपि धनभाजु, धनमय्जु, जिलंभाजु व थाय्बाय्या कुमारीपिं न्त्याम्ह वःसां सकसिनं नेपालभाषा हे ल्हानाच्चनी। व द्यः वइम्ह मनू नेवाः वा नेवाःनी हे जुइमाःगु मखु, ब्रम्हू, ब्रम्हूनी वा मेमेगु जातयापिके वःसां नेपालभाषा हे ल्हाइ। थ्व खः व द्यःपिसं भीत देश स्वयाः भेष याय्माः धकाः धयागु भीत क्यनाः स्यनेकने यानाच्चंगु दु। उगु ईया जुजु पृथ्वीनारायण शाहं “चार वर्ण छतीस जातको फूलवारी” धकाः सकल प्रजायात समान खनाः बिज्यात। उगु ईया जुजुपिं रणबहादुर शाहं नेपालभाषां म्ये चिनाः

बिज्यात । राजेन्द्रविक्रम शाहं नेपालभाषां नाटक च्वयाः विज्यातं छुं आश्चर्यया खँ मखु । छायाःसा भीम शम्शेरया भाषण न्हय्गू भासं गोरखापत्रय् प्रकाशित जूगु दु । आपालं विदेशी विद्वानपिन्सं नेपालय् वयाः नेपालभाषाय् छु गथे ज्या यानादिल व खँ ला भीगु न्हयःनेयागु हे खँ जुल । तर उदेक चाय्माःगु थ्व धकाः दु - निगः आखः ब्वनाः छुं भचा च्वय् थ्यनेव काय्म्याय्पिलिसे थःगु मांभाय् नेपालभाषा मल्हासे मेगु भाषा मछिंमछिं ल्हाइगु ।

बरु भी नेवाःतसें वनाः च्वनाथाय् देश स्वयाः भेष यानाः हे च्वन । दसु २५दँ ति न्हापाया ल्हासा लुमंकूसा गाः । वसः जक त्वांजु तःपालं फिनागु मखु, भाषा नं सँय् भाषा हे ल्हानाच्वन । हिन्दुस्तान वंसां सःसां मसःसां सय्काः हिन्दी, बंगलाभाषा ल्हानाच्वन, कुर्ता धोती पुनाच्वन । अथे हे सँय्समितसें नं नेपाः वयाः नेवाः भाय् ल्हानाः, नेवाः वसतं पुनाः नेवाः जुयाछवत । थुकिया ल्याःचाः हे मदु । थुकियात नेपालया वंश परम्पराया विशेष अधिनिबन्ध (थेसिस) च्वइपिं विद्वानपिसं तिनि अन्वेषण यानाः लुइकी ।

खँग्वःया अर्थ

अजिमा	-	देवी वा अष्टमातृकाय् दुथ्याःपिं देवी
अधिनिबन्ध	-	अनुसन्धान यानाः च्वइगु ताहाकगु प्रबन्ध वा शोधपत्र
आश्चर्य	-	छक्क जुइगु वा अजू चाय्गु
उदेक	-	अजू चाय्गु
कंगः	-	कंगः त्वाल्य् च्वंम्ह देवी, चामुण्डा देवी
क्ववाला	-	दुवालाः स्वय्गु ज्या
जिलंभाजु	-	हारतिमांया काय्
द्वलंद्रः	-	तःगु मछि, द्वःछि, हजारौं हजार
धनभाजु	-	हारतिमांया काय्
धनमय्जु	-	हारतिमांया म्थ्याय्
पहचह	-	व्यवहार वा स्वभाव
प्रजा	-	जुजुया शासनय् च्वपिं मनू
भेष	-	लं, तिसा आदि छायापिइधुंकाः खनेदइगु रूप
लुमरी	-	भद्रकालीया मेगु नां
हारति	-	स्वय्म्भुइ देगल्य् च्वंम्ह देवी
ह्वांजु तःपालं	-	तिव्वतय् च्वपिन्सं फीगु ह्वाग्लां ह्वाग्लां च्वंगु लं
अन्वेषण	-	अनुसन्धान, शोध

अभ्यास

१. ज्वः खाकादिसँ

तामांग	तःपालं
कंगः	भारत
ह्वांजु	समि
हिन्दुस्तान	भाषा
सँय्	अजिमा
	मगः

२. खँग्वः स्वाना वा फायादिसँ

(क) जिलंभाजु (ख) पह चह

३. शुद्ध यानादिसँ

- (क) अजीमा
(ख) नेवा

४. पाय्छि खँग्वः ल्ययादिसँ

(क) भाय्/भाए (ख) सँय्/सँए (ग) नेपाल/नेपाल्ह (घ) नेबार/नेवार

५. खः वा मखु च्वयादिसँ

- (क) भीगु देश नेपाल न्हापांनिसें, द्रलंद्रः दँ न्हापांनिसें नेपाल खः ।
(ख) भाय् ल्हाइपिसं अःपुकेत चीहाः यानाः “नेवाः” जक नं धाल ।
(ग) नेपाःगालय् वइपिं छःपिसं नापं नेपालभाषा ल्हानाच्चन ।
(घ) भीम शम्शेरया भाषण न्हय्गू भासं गोरखापत्रय् पिदंगु दु ।
(ङ) नेवाःतसें वनाः च्वनाथाय देश स्वयाः भेष यानाः हे च्वन ।

६. लिसः बियादिसँ

(क) नेवाः गनं वल ?

(ख) नेवारी धाय्गु गुकथं दय्केत स्वल ?

(ग) देश स्वयाः भेष याय्माः धाइ, थुकादिसँ ।

(घ) सु सु शाह जुजुपिसं छुछु यात ?

७. खँचा ब्वनाः लिसः बियादिसँ

नेपालय् थौकन्हय् सच्छि व नीप्यंगू भाय् ल्हाइपि मनूत दु । अथे हे सच्छि व नीस्वंगू जातिया मनूत दु । थुकिया अर्थ जाति स्वयाः आपाः भाय् दु । नेवाःसमुदाय नां व भाषाया नां नेवाः खः । थुकिया सरकारी नां नेपालभाषा खः । नेपालभाषाया थःगु हे लिपि दु । उकिसनं प्रचलित, भुजिंम्वः व रञ्जना तसकं चल्लिइ वःगु खनेदु । रञ्जना बांलाक श्लोक, व प्रज्ञापारमिता थुज्वःगु पवित्र ग्रन्थ च्वय्त छयली । भुजिंम्वः सरकारी भवतय् छयलाच्चंगु दु । अथे हे प्रचलित लिपि दक्वथासं छयलाच्चंगु दु । राष्ट्रिय अभिलेखालय दूगु नेपाललिपिया थ्यंमथ्यं चय्द्वलं मयाक थ्यासफू दु धाइ । मेगु नीद्वः रञ्जना व भुजिंम्वःया सफू दु । थुकिया अर्थ नेपाःया इतिहास, संस्कृति, सभ्यता सीकेगु खःसा नेपाललिपि सय्माः । नेपाललिपियात उकिं सभ्यताया ताःचा धाइ । रञ्जना थुकिया समाः व श्रृङ्गार खः । भुजिंम्वः थुकिया दुगःक्वय् खः । मनू जुयाः म्वाय्त न्ह्यवपु, नुगः व दुगः दक्व दय् माः । नेपाःया सभ्यता म्वाकेगु खःसा प्रचलित, रञ्जना व भुजिंम्वःनं म्वाकेमाः ।

न्हैसः

(क) नेपालय् गुलि भाय् व जाति दु ?

(ख) नेवाःजाति व भाषाया स्वापु छु दु ?

(ग) नेपाल लिपि सभ्यताया ताःचाः खः ?

८. सारांश च्वयादिसँ

नेवाः धाय्वं नेपाःगाःया मनूत लुमनी । नेपाःगालय् ४३ गू बस्ती नेवाः दु । थ्व थौकन्हय्या यँ, यल ख्वप, काभ्रे, सिन्धुपाल्चोक, मकवानपुर व धादिङ्गयात थुइकी । आः थ्व चाकः तःचाकः जुयाः दोलखा, रामेछाप, नुवाकोट व परसातक थ्यने धुंकल । थ्व ल्याखं नेवाः धाय्बले थ्व १३ गू जिल्लाया मनूत कःधाय्माः । थुलि लागायापिं मनूतसँ यँ-यल, ख्वप, पही, प्याङ, गोपाली, बलामि, दोलखाभासं खँल्हाइ । नेवाः भाय्या वंशवृक्ष दोलखा अनलि पही, अनलि ख्वप, अनलि

यल, अनलि यें खनेदु । दोलखा तामाकोशिया सिथय् लाः । थन दुहाँ वयाः दुङ्गल धगु थासय् नेवाःत न्हापं वल जुइ धैगु भाषविदतय्गु तर्क दु । अनलि बलुहं हाकुगुँया जःखः पही, बलामि गोपाली भाय् वल । अनलि हाकुगुँया दथुं दुहांवया ख्वप व यल भाय् वल धैगु विश्वास दु । थ्व खँ आःतक्क प्रमाणित मजूनि ।

९. च्वःप्वः हंक च्वयादिसँ

देश स्वयाः भेष याय्माः ।

१०. नेपालभाषा छाय् धाःगु ? तर्क बियादिसँ

भाषिक संरचना

पूर्वकालिक पक्ष

जिं चिठी व्वनाःच्वने खँपुइ व्वना क्रियाय् विसर्ग (:) वःगु दु । थ्व अपूर्ण वा पूर्वकालिक पक्ष (पूका) खः ।

- न, च्व, व, वं धातुयात क्रिया दय्काः खँपु ज्यानादिसँ ।

स्वभावस्थिति पक्ष

मनूया स्वभाव व स्थिति थुइकीगु क्रियाया पक्षयात स्वभावस्थिति पक्ष (स्वस्थि) धाइ । थुकिया चिं धातुइ विसर्ग (:) खः । गथे - वं न्हिन्हिं जा नः ।

- धा, स्व, वं, व धातुयात स्वस्थि पक्ष दय्का खँपु ज्यानादिसँ ।

लुमंकादिसँ । (क) इकार व उकारान्त क्रियाया स्वस्थिपक्षचिं -उ जुइ ।

(ख) म्हित्, वि धातुयात स्वस्थि पक्ष दय्काः खँपु ज्यानादिसँ ।

आदरार्थी क्रिया

सुयात हनाः धाइगु आदरार्थी क्रिया खः । नेपालभाषाया आदरार्थी निथी दु । छता सामान्य (आद) व मेगु उच्चआदरार्थी (उआद) ।

सुयात सामान्य हनाः धाय्माःसा पूका लिपाः दिसँ तँसा वइ । थुकियात आदरार्थी (आद) धाइ । दसु - बाखं च्वयाःदिसँ ।

* न, धा, च्व, स्व धातुयात आदरार्थी खँपु ज्यानादिसँ ।

उच्चआदरार्थी (उआद) याय्माःसा पूका लिपाः विज्याहुँ तँसा वइ । गथे- लः भपाःविज्याहुँ ।

सिर्जनात्मक व परियोजनात्मक ज्या

१. नेपाःया थीथी जाति व उमिगु भाषाया धलः दय्काःदिसँ ।
२. छिं स्यूगु न्यागू देशया नां व भाय्पा धलः दय्काः न्यंकादिसँ ।

नेपाललिपि अध्ययन

नेपाललिपिं हिलादिसँ ।

नेपाः भारत व चीनया दथुइ लाःगु हिमाली देश खः । थनया अवस्थिति समुद्री सतहलं १० मिटर व्वय् निसँ ८८४८.८६ मिटर च्वय्तक लाः । थनया मौसम सरदर समशीतोष्ण खःसां संसारया फुक्कधैथेंया दु । थन थीथी नश्ल, धर्म, जातया मनू दु । नश्लया ल्याखं आर्य, मंगोल, द्रभिड, व आग्नेययापिं दु । धर्मया ल्याखं हिन्दु बौद्ध, इसाई, व मुसलमान दु । जातया ल्याखं नेपालय् १२४ थी मनूत दु । उकिइ नेवाः छथी खः । नेवाः नेपाःया च्यागूगु तःधंगु जाति खः ।

लक्ष्मीद्यः

रमेशमान पिया

रमेशमान पिया नेपालभाषा खेल्य सशक्त अभियन्ता खः । वय्कःया जन्म ने.सं. १०८१ तछलागा १ (वि.सं. २०१८ असार १५) सालय् खपया तुलाछेँ त्वाल्य जूगु खः । वय्कःया सफू भीगु संस्कृति (ने.सं. ११२२) पिदंगु दु । थ्व च्खँ व हे सफूया भीसं पुज्यायेम्ह लक्ष्मीद्यः गुज्वःम्ह (पौ ५९-६२) शिर्षकं लिक्काः अनुकूलित यानातःगु खः । थुकी लक्ष्मीद्यः व नेवाःसंस्कृतिया स्वापू क्यनातःगु दु ।

स्वन्तिनखः स्वाति नक्षत्रं शुरु जुइगुलिं थुकियात स्वन्ति धाइ । यमराज मर्त्यमण्डलय् न्यान्हुतक च्वनीगुलिं थ्व नखःयात यमपंचक नं धाइ । न्हापांखुन्हु क्वःपूजा व सतिखुन्हु खिचापूजा जुइ । क्वः व खिचायात यमजया दूतकथं पुज्यानाच्चंगु दु । स्वन्हुखुन्ह लक्ष्मीपूजा याइ । थुखुन्ह सुथय् सा पुज्याइ । थ्व सां सीम्हसित वैतरणी खुसि छिकी धकाः गरुडपुराणय् धयातःगु दु । लक्ष्मीद्यः थुलि हे खँय्जक सीमित मखु ।

नखः प्रकृति हिलावं वनीगु ऋतुनाप नं उतिकं स्वापू दु । मोहनी व स्वन्ति निगुलिं नखः शरद ऋतुइ लाइ । शरद ऋतु वय्वं मोहनीनखः हनी । थ्व ऋतु क्वचाइगु इलय् स्वन्तिनखः हनी । शरद ऋतुयात आयुर्वेदिक सफुती 'शरद ऋतु ल्वय्या जननी' धकाः च्वयातःगु दु । आयुर्वेदकथं दक्वं ज्वर वइगु ल्वचं थ्व ऋतुइ उपद्रव न्याय् की । थुकिं छु कयं धाःसा शरद ऋतु रोगव्याधी उप्वइगु ऋतु खः । आः थे न्हापा न्हापा ल्वय्या निदान याय्गु वैज्ञानिक प्रविधिया विकास मजुनि । व अवस्थाय् रोगव्याधिं मुक्त जुइत सृष्टि, स्थिति (पालन) व संहार स्वंगुलिं पक्षमध्ये पालन शक्तिया प्रतिनिधित्व याइम्ह महालक्ष्मीयात पुज्याइ ।

थुक्रिया मेगु रोचक पक्ष खः सामाज्या, दछियंकया मेहनतया फल अन्न दुत वइगु ई । लक्ष्मीद्यः धैम्ह अन्नया अधिष्ठात्री खः । अन्न मदय्कं शरीरया निर्वाह जुइमखु । न्हूगु वा, जाक्रिया लिसें प्वचुंया लक्ष्मीद्यः दय्काः लक्ष्मीपूजाखुन्हू पूजा याय्गु नेवाः परम्परा खः ।

लक्ष्मीपूजाखुन्हू पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः मोहनिनखःनाप नं स्वापू दु । मोहनिनबले छगू हे महाशक्तिया थीथी स्वरूपकथं पीगंघः, नवदुर्गा आदि पुज्याइ । उकिसनं महाकाली, महालक्ष्मी व महासरस्वती पूजा यानाच्चंगु दु । लक्ष्मीपूजाखुन्हू पालन शक्तिया अधिष्ठात्री महालक्ष्मी द्यःयात पूजा याइ । नेवाःतसें मोहनिनबले नःलास्वांकुथि वा आगमय् स्याःम्ह बाहांया ला (खँला) तयाः लक्ष्मीद्यःयात व्व छाइ । लिसे खँला तयाः गुंगू थनेगु यानाच्चंगु दु । नखःपतिकं विशेष स्वां व घासा दय्काः पुज्याय्गु भीगु परम्परा खः । थ्व त्याखं लक्ष्मीद्यः पुज्याय् लक्ष्मीस्वां व द्यःव्व लक्ष्मीसिमिया घासा विशेष परिकार खः । लक्ष्मीद्यः पूजा याय्गु खँय् भीसं यानाच्चनागु पूजा व मेपिसं याइगु पूजापद्धति पाः । भीसं लक्ष्मीद्यःयात तान्त्रिक विधिकथं पञ्चोपचार, पञ्चमकार युक्त सम्हय्ज्वलं तयाः पुज्याइ । उकिं भीसं पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः आगम परम्पराया द्यःकथं थुइकेमाः ।

भीसं पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः म्हाय्मचाया प्रतीक खः । लक्ष्मीपूजाखुन्हू द्यः पुज्याय्न्त्यः लक्ष्मीद्यः साली । उबले म्हाय्मस्तसें पिखालखुनिसें द्यः पुज्याय्गु थासय्तक बँ थिलेगु, मत तय्गु, स्वां क्वकाय्गु आदि ज्यायाइ । थ्व म्हाय्मचायात बियातःगु विशेष अधिकार खः, सम्मान खः । थुकिं नेवाः समाजय् मिसा जातिया उच्चस्थान दु धइगु सीदु । यत्रनार्यस्तुपुज्यन्ते, रमन्तेतत्रदेवता धाइ । थुक्रिया अर्थ गन मिसाया पूजा जुइ, अन द्यःया बास जुइ धाःगु खः । नेवाःतसें थीथी अवसरय् थीथी लक्ष्मीद्यः पूजा याइ । छँया 'गृहलक्ष्मी' वाकू (भकारी) यात 'कुथिलक्ष्मी' आदि । लक्ष्मीद्यःया स्वरूप मुद्रा आदि पूजाया प्रकृति व साधकया भाव अनुरूप पाः । कतिपुन्हिनिसें लक्ष्मीपूजातक भिंखुम्ह लक्ष्मी पुज्याय्गु प्रचलन नं थुकथं हे खः । थ्व छगू हे शक्तिया थीथी स्वरूपया आराधना खः । प्राणीमात्रयाके माया, चेतना, बुद्धि, निद्रा, क्षुधा, छाया, तृष्णा, लज्जा, शान्ति, मातृ थुज्वःगु रूपय् देवी च्वनाच्चंगु दु । उज्वःम्ह देवीयात नमस्कार धयातःगु दु । नेवाःतसें लक्ष्मीद्यःया ज्वंसा सिंहःमू म्हाय्मचाया ल्हातं स्वंके बियाः म्हाय्मचायात 'लक्ष्मीद्यः'या सम्मान बियातःगु खः ।

खंग्वःया अर्थ

अधिष्ठात्री	-	थुवाः
आगम परम्परा	-	आगंदुपिं
आयुर्वेदिक	-	वासः व स्वास्थ्यया वेदलिसे स्वाःगु
आराधना	-	पूजा
उपद्रव	-	छयालब्याल

ऋतु	-	निलाया छगू ऋतुजुइ यूरोपय् स्वलाया ऋतु जुइ
कुथिलक्ष्मी	-	गृहलक्ष्मी
क्वःपूजा	-	स्वन्तिया न्हापांखुन्हु आकासय् ब्वइम्ह क्वःया पूजा
खँला	-	आगमय् स्याःम्ह बाहांया ला
खिचापूजा	-	स्वन्तिया निन्हुखुन्हु
गरुडपुराण	-	मनू सीबले कनीगु पुराण
तान्त्रिक विधि	-	तन्त्रविधि
धलंदनेगु	-	धारण याय्गु, व्रत याय्गु
नःलास्वांकुथि	-	नःला स्वां तइगु कुथि
नखः	-	नक्षत्र लाकाः हनीगु पर्व दिन
नवदुर्गा	-	गुंगू किल्लाया रक्षा याइपिं छः
निदान याय्गु	-	त्वय् क्वछिइगु
पञ्चमकार	-	न्या, ला, खें, वः व अय्लाःया मंकाः नां
पीगंद्यः	-	पीठगण
पुं	-	परम्परागत किपा च्वइम्ह मनू
प्वचुं	-	जाकिचुं
बसुन्धरा	-	पृथ्वी छः
मर्त्यमण्डल	-	मृत्युलोक, सीमाःगु भूमि
महालक्ष्मी	-	१६म्ह लक्ष्मीमध्य तःधंम्ह लक्ष्मी
मोहनी	-	नेपाःमिया दकले तःजिगु नखः
यमपंचक	-	खिजापूजानिसे किजापूजातकया न्यान्ह
रोगव्याधी	-	त्वय्, पंगः
लक्ष्मीपूजा	-	लक्ष्मी छःया पूजा जुइगु दिन
वाकु	-	वाया भकारी
वैतरणी	-	ला, हि, क्वय् आदि दुगु नर्कया खुसि
शरद	-	असोज कार्तिक महिनाया ई
सतिखुन्हु	-	कन्हय्खुन्हु
सम्यज्ज्वलं	-	न्या, ला, खें, वः व बजि, अय्लाः दुगु ज्वलं
सामाज्या	-	वा दुकाय्गु ज्या
स्वाति नक्षत्रं	-	२७ मध्य छगू नक्षत्र

अभ्यास

१. ज्वःखाकादिसं

आराधना	वाया भकारी पूजा
उपद्रव	पीठगण
नःलास्वांकुथि	पूजा
पीगंघः	छ्यालब्याल
वाकु	नःला स्वां तइगु कुथि
	कुथिलक्ष्मी

२. प्वंगु थासय् पाय्छि खंग्वः तयादिसं

(अधिष्ठात्री, दूत, नक्षत्रं, मालिक, यमपंचक, वाकु)

- (क) स्वन्तिनखः स्वाति शुरु जुइगुलिं थुकियात स्वन्ति धाइ ।
- (ख) यमराज मर्त्यमण्डलय् न्यान्हतक च्वनीगुलिं थ्व नखःयात नं धाइ ।
- (ग) क्वः व खिचायात यमराजया कथं पुज्यानाच्चंगु दु ।
- (घ) लक्ष्मीपूजाखुन्ह पालन शक्तिया महालक्ष्मी द्यःयात पूजा याइ ।
- (ङ) छेंया यात 'कुथिलक्ष्मी' आदि ।

३. खंपु ज्यानादिसं

- (क) पञ्चमकार (ख) सामाज्या
- (ग) खिचापूजा (घ) पीगंघः

४. खः वा मखु च्वयादिसं

- (क) सायात नं लक्ष्मी द्यः धकाः पुज्याइ ।
- (ख) लक्ष्मीद्यःया मोहनिनखःनाप नं स्वापू मद्दु ।
- (ग) म्त्थाय्मचां पिखालखुनिसं द्यः पुज्याय्गु थासय्तक वं थिलीमखु ।

(घ) म्हाय्मचायात 'लक्ष्मीद्यः'या सम्मान बियातःगु दु ।

(ङ) कुवेर फोहोरया द्यः खः ।

५. पाय्छि खँग्वः ल्यादिसँ

(क) यमपंचक/ यमपन्चक

(ख) वैतरणी/ वैतरनी

(ग) पुरान/ पुराण

(घ) वसुन्धरा/ वसुन्धरा

(ङ) ज्वन्सा/ ज्वंसा

६. लिसः बियादिसँ

(क) स्वन्ति नखः गुबले शुरू जुइ ।

(ख) यमपञ्चकय् छुछु लाः ?

(ग) लक्ष्मीपूजाखुन्हु म्हाय्मचां छुछु याइ ?

(घ) लक्ष्मीपूजा छाया याइ ?

(ङ) शक्तिया आराधना व लक्ष्मीपूजाया स्वापु छु दु ?

७. खँचा ब्वनाः लिसः बियादिसँ

भीसं पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः अर्धपद्मासनय् फेतुनाच्चंम्ह खः । अर्धपद्मासन धइगु पद्मासनया बछि रूप खः । फ्यतुइगु तःताजि आसनमध्य् हठयोग पद्मासनयात दकलय् च्वय् तयाः व्याख्या यानातःगु दु । थन पद्मासन धइगु पलेस्वां थे च्वनेगु आसन धयातःगु खः । गथे पलेस्वां लखय् बुयाः, लखय् हा ववं नं लखं निर्लिप्त जुइ । अथे हे पद्मासनय् न्ह्याब्लें बँय् चुयाः च्वनेमाःगु, तुति पालि निपातं सर्गतय् व्वय्काः म्हाया बलं फ्यतुइगु आसन खः । थ्व आसनया सन्देश धइगु समाजय् च्वनाः साँस्कृतिक जीवन हनाः सांसारिकतां मुक्त जुइगु खः । लक्ष्मीद्यःया पालितःलय् च्वनीम्ह कावले सहन शक्तिया प्रतीक, धनप्वः पाछायाः च्वनीम्ह कुवेर, अष्टदिकपालमध्येया छम्ह धनद्रव्यया थुवाः ख्याः धुकूपिवाःया ल्याखं लक्ष्मीद्यःया गण खः ।

न्हेसः

(क) अर्धपद्मासन धैगु छु ?

(ख) अर्धपद्मासनया सन्देश छु खः ?

(ग) कावलेया प्रतीक छाया तल ?

८. सारांश च्वयादिसं

नेवाःत च्वनाच्वंगु स्वनिगः प्राकृतिक रूपं उलि तान्वः नं मजू, चिकुयाः च्वापु धीचिनीकथं नं मखु । याउँक अले न्ह्याइपुक च्वनेत ल्वःगु थुगु थाय्या लःफय् खः । प्रागऐतिहासिक इलय् पुखूया लः सुनावनाः न्यंकभनं जैविक अवशेष दुगुलिं थनया बूँ अतिकं बांलाः, बालिनाली गाक्कं सः । मनूतय् नितिं थुगु थाय् थातं च्वनेत ल्वःवनीगु जुल । थ्वहे कारणं थीथी इलय् गुलिखे मनूत उत्तर हिमाल पारीं स्वनिगलय् कुहाँ वल । अथे हे दक्षिणपाखें नं तःक्वः हे तःगू लागाया मनूत स्वनिगलय् थ्यंकः वल । थ्व ल्याखं नेपालमण्डलदुने मंगोल नश्लया मनूत नं उलि हे दु, अले दक्षिणं दुहाँवःपिं आर्यत नं दु । उलि जक मखु उत्तर पूर्वीय लागां थाय्वाय् हिलाः हिलाः थ्यंकः वःपिं किराती मूलया मनूत नं स्वनिगलय् थ्यन । तर छगू विशेषता, गुलि नं पिनें स्वनिगः दुने दुहाँ वल कालक्रमय् उपिं सकलया मंकाः म्हसीका नेवाः जुल । थुकथं नेवाः नश्लगत ल्याखं थीथी वर्ण, रंग, रूपया समिश्रण कथं विकसित जुयाबिल । नश्लगत ल्याखं नेवाः बहुलतायुक्त खत ।

९. च्वःप्वः हंक च्वयादिसं

लक्ष्मीद्यः म्ह्याय्मचाया प्रतीक खः ।

१०. लक्ष्मीद्यः पाठं छु सन्देश बिल ?

भाषिक संरचना

पदसंगति

लिङ, वचनलिसे क्रियाया लिङ, वचन ज्वःलात धाःसा वयात पदसंगति धाइ ।

नेपालभाषाय् क्रियाया काललिसे जक संगति दु, मेगु मडु । गथे -

जि वने, जिपिं वने - आत्मअभूत ।

व वनी, छ वनी - पर अभूत ।

नेपालभाषाय् वचन व लिङ्गया संगति मडु, थुकियात पदअसंगति धाइ । गथे -

मचा वल, मचात वल - वचन

मिसा वल । मिजं वल । - लिङ्ग

समस्त खँग्वः

- चिंदुगु समस्तखँग्वःयात विग्रह यानादिसं ।

संस्कृतिविद्पिनि अध्ययन अनुसन्धानकथं मध्यकालीन यै देसय् मरुसतः काष्ठमण्डप स्थापना जुइधुंकाः सम्पदा विकास जुल । असंया मण्डप अशोकमण्डप, मखंया चपाः मखनचपाः, थाय्मदुया स्थानमण्डप नं उज्वःगु हे सांस्कृतिक चपाः खः ।

सिर्जनात्मक व परियोजनात्मक ज्या

१. मोहनी गुकथं हनी ? २०० गः खँवःया च्वखँ च्वयादिसँ ।

नेपाललिपि अध्ययन

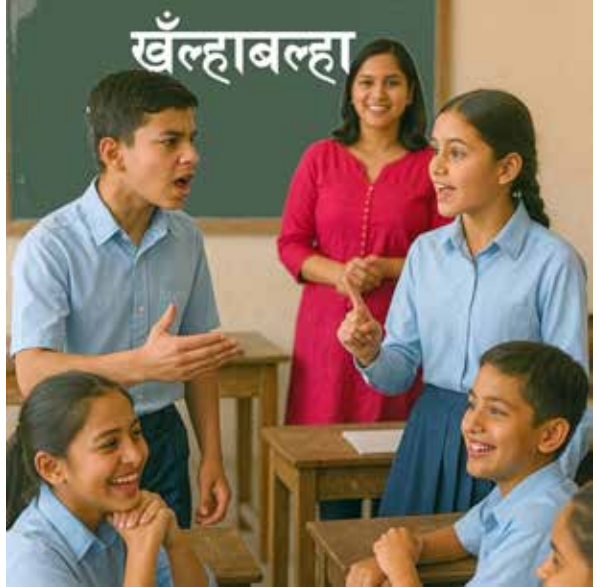
नेपाललिपिं च्वयादिसँ :

नेपाःगाः नेपाःया राजधानी खः । थन आपालं देगः दु । उकिं नेपाःगाःयात देगः हे देगःया शहर धकाः म्हस्यू । थनया देगः धार्मिक, सांस्कृतिक, ज्वः मदुगु वास्तुकलाया ल्याखं नांजाः । नेपाःगालय् आपालं हिन्दू व बौद्ध धर्मया देगः स्थापना यानातःगु दु । ब्यागलं ब्यागलं धर्मया देगः दुसां तबि थन थवंथवय् तसकं ग्वहालि व छगू पुचलं मेगु पुचःयात हनाबना तः । थुकिं यानाः नं नेपाःगाःयात धार्मिक समन्वयया केन्द्रकथं काय्गु याः । नेपाःगालय् पशुपति महाद्यःया देगः तसकं नांजाःगु देगः खः ।

मिसा व मिजं बराबर

कक्षाय् गुरुमां नं मिसा व मिजं बराबर धैगु शीर्षक बियाः खँल्हाबल्हा ज्याभवःया ग्वसाः ग्वयादिल । उकी आपालं ब्वमिपिन्सं ब्वतिकाय्गु इच्छा प्वंकल । ईमगाःगुलिं सरिना व रत्नयातजक ब्वति काय्त् ई बियादिल । सरिना व रत्नया दथुइ जूगु खँल्हाबल्हा थथे दु -

सरिना - मिसा व मिजं बराबर धैगु खँय् भ्याःभचा नं शंका मदु । भी दक्वं मनू हे खः । निम्हसितं उत्तिग्यंक अधिकार माः । थ्व मिसा व मिजंया मानवअधिकार नं खः । अथे खःसां समाजय् भेदभाव ल्यंदनि । मिसासिबें मिजंयात जक थाय् बियाच्चंगु दु । थुकिं छखे मिसायाके दुगु प्रतिभा व क्षमता न्हनाः वनाच्चंगु दु । मेखे थुज्वःगु ज्यां समाजया हे प्रगतिया लँपु हे बन्द याइ ।

रत्न - सरिना, छं धाःगु खँ ला खः । अथे खःसां छु न्ह्याथासं मिसा व मिजं बराबर जुइ फइला ? बलं याय्माःगु ज्याय् मिसातय्सं याय्फइ ला ? थ्व जैविक कारणं जूगु असमानता मखु ला ? उकिं मिसा व मिजं बराबर धैगु मात्र भ्वँतय् जक जुइ का ।

सरिना - अथे मखु रत्न । छं मिसा व मिजं बराबर भ्वँतय् जक जुइ धाःगु हे गलत । मिसा मिजंलिसें धेंधेंबल्लाः याः वइ धकाः छंके नं ग्याःचिकु खना का । खः छं धाःथें मिसा व मिजंया शरीरया क्षमता पाय्फु, उकियात असमानता धाइमखु । मिसातय्सं नं बलं याय्माःगु ज्या यानाच्चंगु

दु । छं हे स्व ले, दच्छिया छक्वः जूसां मिसातय्सं बुंगद्यः साली । कुमारी व मेमेगु खः नं सालेधुंकल । सेनाय् मिसात दय्धुंकल । सगरमाथाय् मिसातय्सं गय्धुंकूगु हे दु । मू खँ ला मिसा व मिजंयात उत्तिग्यंक अवसर व प्रशिक्षण माल का ।

रत्न - अथे खःसा छंगू धापूकथं अवसर व प्रशिक्षण बिलधाःसा मिसा व मिजं थवं थवय् धेंधेंबल्लाः याय् फै का मखु ला ?

सरिना - छाय् मफइ ? छं न्यंगु हे दु स्पेसय् लांलांतक मिसाम्ह च्वंगु खँ । मिसातय्सं नोवल सिरपाः त्याकूगु हे दु । विज्ञानय् उत्तिकं हे प्रगति याःगु दु । थुज्वःगु दसु ला गुलि दु गुलि ? क्षमता धयागु मिसा जुइवं मदइगु व मिजं जुइवं जक दइगु मखु ।

रत्न - छंगु विचाः बांमलागु मखु । नालाकाय् नं बह जू । मिसात नं आखिरय् समाजया हे दुजः खः । अथे खःसां समाजय् अभं गुलिखे थासय् मिसायात मिजंयात थें थाय् मदु नि । थुकियात भिकेत छु याःसा जी ?

सरिना - दकले न्हापां मिजंतय्सं मिसातय्त छिपिं मिसात, छिम्सं याय् फैमखु धैगु भावना त्वःतेमाल । मेगु खँ, मिसा व मिजं बराबर याइगु शिक्षां खः । शिक्षाया माध्यमं मिसा व मिजं उत्ति ग्यं धकाः सन्देश वनी । अले समाजय् नं हिउपाः वइ । अले मेगु, कानून व सरकारी नीति मिसातय्गु अधिकार संरक्षण यानाबिलधाःसा मिसा व मिजं बराबर धैगु व्यवहारय् नं खनेदइ । थुकियात सःस्यूपिं मिजंतसें नं ग्वहालि याय्माः, हःपाः बिइमाः ।

रत्न - धात्थें सरिना, छंके यक्वं ज्ञां दु का । थौं जिं छंके यक्वं खँ सीकेखन । छं धाः थें मिसा व मिजं बराबर धकाः समाजं मान्यता बिइ न्ह्यव भीसं थःम्हं नं मानसिकरूपं थाय् बिइमाः । मिसा व मिजं निखलःयात अवसर बी फतधाःसा समानता दइ । थ्व मिसा व मिजंयात बराबर जुइमखु धकाः धयाच्चंगु भीके शिक्षा मदयाः हे खः । उकीसनं जिपिं मिजंतसें मिसात धैपिं ल्यूने हे लाइ धैगु विचारं यानाः खः । छं गुगु थौं धाल व समाजय् मेपिन्त नं धाय्माः । छाय्धाःसा जिगु हे छेंय् जिमि ततापिं खालि जा थुइगु, चिप सिलेगु, लः काय्गुलिइ जक तक्पनाच्चंगु दु । छं ला जिगु मिखा चाय्काबिल ।

सरिना - सुभाय् ला जिं छन्त बिइमाः का । छं मिसात नं समाजया दुजः खः धकाः थुल, थ्व हे तःधंगु खँ खः । मेगु, छं छिमि ततापिन्त छें दुनेजक लिक्कुकातल । उमित नं न्ह्यवचिकेमाल धैगु खँ हल । थ्व हे भीगु शिक्षां चाय्काः बिउगु मिखा नं खः । मिसा व मिजं बराबर धकाः जिमिसंजक धयां जिइ मखु । छं नं थुकी ग्वहालि या । आखिर मिसा व मिजं धैपिं छंगू हे रथया निचाः घःचाः ला खः नि ।

रत्न - छ नाप खँलाबल्हा याय् दयाः जितः तसकं न्ह्याइपुल । जिं सय्के सिइके नं खन । छन्त यक्व यक्व सुभाय् ।

(उगु हे इलय् कक्षाया ई सिधःगु सुचंकथं घण्टी न्यात । सरिना व रत्नया खँ दक्कं लय्ताःगु व सय्के सीके खंगुलिं गुरुमां नं लय्ताल । कक्षा सिधःगुलिं लिपा हाकनं नापलाय् धयाः कक्षा कोठां पिहाँवन ।)

खँगःया अर्थ

उत्तिग्यंक	-	समान वा बराबर
क्षमता	-	सामर्थ्य वा शक्ति
खलः	-	पुचः वा संगठन
ग्वसाः	-	ज्या याय्न्हेव ज्याभवः दय्केगु
घःचाः	-	पांग्रा
चिप	-	छम्हसिनं नय्धुंकाःल्यंगु व्व वा थलवल
जैविक	-	जीवलिसं सम्बन्धित
धेंधेंबल्लाः	-	प्रतिस्पर्धा
न्हने	-	फुइ वा सिधइ
प्रतिभा	-	छुं नं ज्या याय्गु विशेष बुद्धि
व्वति	-	दुथ्याय्गु वा सहभागी
भेदभाव	-	यःमयःया व्यवहार
भ्याःभचा	-	भतिचा जक
मानवअधिकार	-	मनूयात दय् हे माःगु अधिकार
मानसिक	-	मनलिसे स्वाःगु
लिक्कुंका	-	सीमित याना
सिलेगु	-	लखं च्वलेगु
स्पेस	-	पृथ्वीया च्वय्, आकाशया क्वय्
हिउपाः	-	न्हापासिबें पाःगु, परिवर्तन

अभ्यास

१. ज्वःखाकादिसं

विचाः	घःचा
रथ	शारीरिक
मानसिक	प्वंकेगु
खलः	सिलेगु
शिक्षा	मिखा
	पुचः

२. प्वंगु थासय् पाय्छि खँग्वः तयादिसं

(खः, ज्या, बुंगद्यः, ग्याःचिक्, क्षमता, बल)

(क) मिसात मिजंत लिसं धेंधें बल्लाः याः वइ धकाः छंके नं खना का ।

(ख) मिसा व मिजंया शरीरया पाय्फु उकियात असमानता धाइमखु ।

(ग) मिसातय्सं नं बलं याय्माःगु यानाच्चंगु दु ।

(घ) छं हे स्व ले, दच्छिया छक्वः जूसां मिसातय्सं साली ।

(ङ) कुमारी व मेमेगु नं सालेधुंकल ।

३. खँग्वः स्वाना वा फायादिसं

(क) मिसा मिजं

(ख) भेद व भाव

४. शुद्ध खँग्वः ल्ह्यायादिसं

(क) शीक्षा

(ख) सरकारि

५. लिसः बियादिसँ

- (क) समाजय् भेदभाव दनीगु खँ सरिनां गथे सीकल ?
- (ख) भ्वँतय् जक मिसा व मिजं समान धाःगु खँयात सरिनां छाया गलत धाल ?
- (ग) मिसा व मिजंयात बराबर याइगु माध्यम छु खः ?
- (घ) मनूतय्सं छुकथं मिसातय्त थाय् बीमाः ?
- (ङ) मिसातय्सं जक मिजंयात थें मिसायात बराबर खः धयां जी मखु, छाया ?

६. खँचा ब्वनाः लिसः बियादिसँ

यःमयः धैगु समाजया दकले तःधंगु समस्या खः । मनूतय्सं मनूतय्त याइगु यःमयःयात भेदभाव धाइ । छम्हं मनुखं मेम्ह मनुयात याइगु यःमयःया भावनां असमानता व अन्यायया भावना ब्वलनी । थ्व जात, धर्म, लिंग, वर्ग, रंग, भाषा व सामाजिक अवस्थाया लिधँसाय् यःमयः ब्वलंकेगु याइ । यःमयःया व्यवहारं मनुयात जक मखु मुक्कं समाजयात हे तःधंगु बांमलाःगु लिच्वः लाकी । यःमयः भावनां दकले न्हापां मनूतय्गु सम्मानय् घाः लाकी । थ्व धुंकाः मनूतय्गु अधिकारय् बांमलाःगु लिच्वः लाकी । छद्मी छप्पं जुयाच्चपिन्त कुचा कुचा थलेगु ज्या याइ । थुज्वःगु ज्यां सुनां सुयातं हे नियन्त्रणय् हे तय्फइमखु । समाजय् अन्याय अत्याचार अप्वइ । थुकिं समाज जक मखु देशय् तकं बांमलाःगु लिच्वः लाइ । भेदभावं व्यक्तिगत विकासय् पंगः थनी । यःमयःया भेदभावं दक्वसितं उत्तिग्यंक अवसर दइमखु । थुकिं यानाः ल्यूने लाःम्ह मनुखं थःके दुगु क्षमता ब्वय्फइमखु । समाज दुने थवं थवय् त्वापु, कचवं व असमानता ब्वलनी । उकिं समाजया भेदभाव चीकेत शिक्षा मदय्क मगाः ।

न्हैसः

- (क) मनुखं याइगु यःमयःयात छु धाइ ?
- (ख) यःमयः भावनां समाजयात छुछु याइ ?
- (ग) क्षमता पिथनेत छु याय्माली ?

७. सारांश च्वयादिसँ

छपु सुका जुलधाःसा अःपुक्क चफुइफु । व हे सुकाय् मेगु नं आपालं सुका छथाय् तलधाःसा चफुइ फइमखु । अफ ला सुका सुकाः हित्तुहितधाःसा व खिपः जुइ । खिपः सुकासिवें यक्व बल्लाइ । थुकियात हे धाइ एकता हे बल । एकता धयागु भी दक्वं छथाय् छद्मी जुयाः च्वनेगुयात धाइ । भी दुने थीथीकथंया जात, धर्म व भाषा नालीपिं दु । भी थीथी थासं थन वयाच्चनागु दु । अथेखःसां

भीसं थःगु जक स्वार्थ स्वयाः पासापिनिगु समस्यायात समस्या हे मताय्कलधाःसा भीत कन्हय् छुंकथंया समस्या वलधाःसां सुनां नं छुं ग्वहालि याइमखु । उकीसनं भी याकःबाकः जुइबलय् मभिं मनिंगु ज्या याइपिन्सं याउँक ख्याय्फु । दक्कं छ्धी जुलधाःसा मभिं, मखुगु ज्या याइपिन्त याउँक बुकेफइ । याकयाकः जुइबले शरीरं मफूगु ज्या याय् थाकुइ । गुलिखे बुद्धिं नं चाइमखु । उज्वःबले पासापिनिगु ग्वहालि दुसा न्ह्याक्व थाकुगु ज्या नं याउँक याय्फइ । अफ ला पासापिनिगु थीथी उपाय सीकाः न्ह्याक्व थाकुगु ज्या नं याउँक वचाय्केफु । उकिं छपु सुका जुइगु सिबें छपु खिपः जुइमाः । थ्व धैगु एकता खः । अले छम्हसिनं मेम्हसिया अस्तित्व स्वीकार यानाः न्ह्यावनेगु खः । थथे याय्फुसा न्ह्यागु समस्या जूसां नं बिस्त्युं वनेगु सिबें सामना याय्फइ । थुगु इलय् भीके दुगु क्षमता नं ब्वय्फइ । छगूकथं धाय्गुखःसा थुकिं भीत ला छ्धी छपाय् याइ । मेखे समाज व देया विकासया नितिं नं लँपू क्यनी । उकिं एकता हे बल खः । एकता हे थौं मदय्क मगाःगु तत्व खः ।

८. खँपु ज्यानादिसं

(क) ग्वसाः (ख) वुंगद्यः (ग) धेंधेंबल्लाः (घ) हिउपाः (ङ) ग्वहालि

९. च्वःप्वः हंक च्वयादिसं

मिसा व मिजं धैपिं छगू हे रथया निचाः घःचाः ला खः नि ।

१०. 'मिसा व मिजं बराबर' पाठया सन्देश छु जुल ।

भाषिक संरचना

खँपु (वाक्य)

उद्देश्य व विधेय जानाः वःगु स्वतन्त्र भाषिक रचनायात खँपु (वाक्य) धाइ । सामान्यतः कर्ता उद्देश्य जुइसा क्रिया विधेय जुइ । गथे - रामवन । थुकी राम (उद्देश्य) खःसा वन (विधेय) खः । सामान्यतः खँपु स्वथी दु- सरल, संयुक्त (मंकाः) व मिश्र ।

(क) छगू कर्ता व जक क्रिया दुगु वाक्ययात सरलखँपु धाइ । गथे- खुसि पवित्र खः ।

(ख) निगू वा निगू स्वयाः उप्वः खँपुयात व, अले, सां थुज्वःगु संयोजकं स्वानातःगु खँपुयात मंकाः खँपु धाइ । गथे - राम व श्याम यलय् वन । राम ज्ञानी जूसां तसकं तंगुलु धाइ ।

(ग) छगू स्वतन्त्र खँपु व छगू वा छगूस्वयाः उप्वः अधिन खँपु जानाः वःगु खँपुयात मिश्र खँपु धाइ । गथे - म्हासुगु लं फिनातःम्ह मनू सन्यासि खः । थ्व खँपुइ (१) म्हासुगु लं फिनातःम्ह मनू खः, (२) व मनू सन्यासि खः निगू खँपु दु । खँपु (१) अधीन खँपु खःसा खँपु (२) स्वतन्त्र खँपु खः ।

सिर्जनात्मक व परियोजनात्मक ज्या

नेवाः संस्कृतिकथं बाऱ्हा तइबले बीगु स्वास्थ्य शिक्षाया धलः दय्काः कक्षा शिक्षकयात लःल्हानादिसँ ।

नेपाललिपि अध्ययन

नेपाललिपिं हिलादिसँ :

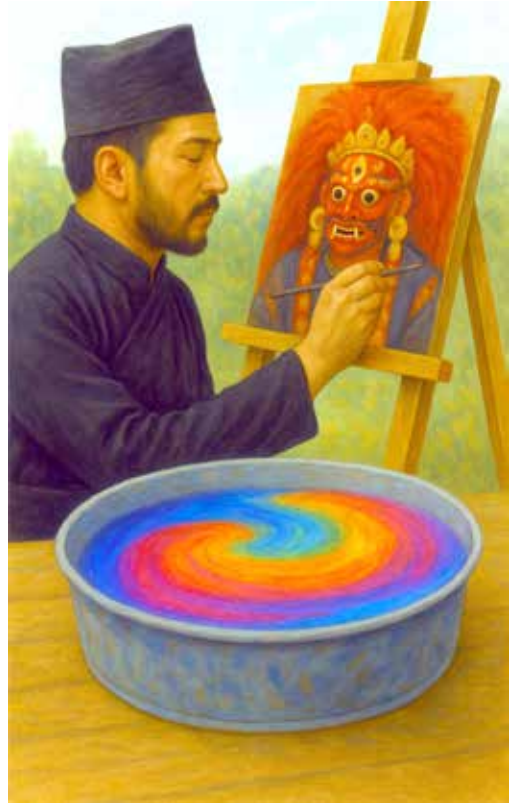
नेपालय् शिक्षाया जः पिज्वय् मलाःनिबले वय्कलं अंग्रेजी शिक्षा कयाः दिइधुंकल । राणाशासनया इलय् नेपाली भाषाया पाठ्यसफू मद्दु । विद्यार्थीया हित याय्त अंग्रेजीया नेपालीभासं अर्थ व नेपालीभाय्या अंग्रेजी भासं अर्थ तयाः डिक्सनरी पिथनादिल । थ्व छगू वय्कःया नेपालभाषायात अतिकं तःधंगु देन खः । थुलि जक मखु वय्कलं रोमया एतिहासिक उपन्यास पेटरपालिया अनुवाद यानादिल । अथे हे वय्कलं ने.सं. १०३५ स विश्वप्रसिद्ध बाखं इसप्सफेबल्स या नेपालभाषां इसपं दय्कातःगु बाखं थासा आखलं पिकयादिल ।

लखं रंगयात न्ह्यब्बइ

पूर्ण वैद्य

कवि पूर्ण वैद्यया जन्म ने.सं. १०६१ भदौ स ख्वपय् जूगु खः । वय्कःया सफू सरासु, लःलः खः, कविताया लागा पिदंगु दु । सरासु सफुतिं न्हापांगु श्रेष्ठ सिरपाः ने.सं. १०८४ स त्याकादिल । वय् कः ने.सं. ११४२ भदौ स मदुगु खः । थ्व चिनाखँ लः लः खः सफुति लिक्थातःगु खः । थ्व चिनाखँय् कविं लः मनूयात दक्व बियाः नं सुम्क चिलावनी धकाः मनुखं समाजय् याय्माःगु खँय् ग्वाकादिल ।

लखं रंगयात गति बिइ
थः बिनाः नं
थःगु म्हछिं
वं रंगयात चकनाः ब्वय् बिइ
जिं स्यू-
थ्व च्वसाय् नं
लखं रंगयात ब्वनाहःगु दु
कविताया खँग्वःपतिं
रंगयात छगू अर्थय् स्वने धुनेवं
किपाया ध्वःपतिं
भावयात छगू रूपय् किये धुनेवं
नापं प्यपुनाः
मचा द्यनेवं
सुतुक्क दनावनीम्ह व्यस्त मां थें
खँग्वःया प्रत्येक आखःग्वलं
किपाया प्रत्येक ध्वलं
चुपचाप लः दनावनी !
चुपचाप, अनं व तनावनी !

खँग्वःया अर्थ

बिनाः	-	मदय्काः
म्हछिं	-	म्ह न्यंक
चकनाः	-	न्यनाः, फैलावत
च्वसा	-	च्वय्गु ज्याभः, कलम
किये	-	च्वय्गु, आकार बीगु
ध्वः	-	सिसाकलमं तप्यंक सालीगु भवः

अभ्यास

१. लिसः बियादिसँ

- (क) लखं थः बिना नं रंगयात गति गुकथं बी ?
- (ख) च्वसाय् लखं छु ब्वनाहःगु ?
- (ग) आखःग्वलं भाव छु पितबी ?
- (घ) किपाया ध्वलय् भाव छुकिं पिब्वइ ?
- (ङ) मचा व मां लिसें लःयात छाया तुलना याःगु ?

२. अर्थ लुइक खँपुइ छ्यलादिसँ

(चकना, च्वसा, किपा, ध्वः, आखःग्वः)

३. शुद्ध यानादिसँ

- (क) लः/ल्हः
- (ख) किये/किए
- (ग) दनाबनी/ दनावनी
- (घ) च्वसा/च्वसा

४. खँचा ब्वनाः लिसः बियादिसँ

नेवाः सङ्गीतय् थीथी ऋतुपतिकं हिलाःहिलाः म्ये हालेगु परम्परा दु । ऋतुकथं हालीगु विशेष लय (भाका) या म्येयात ऋतुम्ये धाइ । सङ्गीत व प्रकृतियात ज्वःलाकातःगु ऋतुम्ये नेवाः समाजय् यक्व

दु । ऋतुम्ये व हे ऋतु बाहेक मेबलय् हाली मखु, हाले मज्यू धयागु मान्यता दु । आःयात थ्व छगू लोकमान्यता जक ख । थुनिया वैज्ञानिक व सङ्गीत सिद्धान्तकथं अध्ययन याय्गु ल्यं हे दनि । थाय्अनुसार ऋतुम्ये हालेगु बखत नं छुं भचा पाः । नेवाः पहःया ऋतुम्ये छुं विशेष रागकथं नं दुसा गुलिखे रागया नामं मदुसां व्यवहारकथं छुं ऋतुलिसे स्वानातःगु दु । नेवाः संगीतय् ऋतुबलय् हालीगु म्येया अतिकं महत्व दु । थीथी ऋतुया इलय् थीथी मे दु । उगु म्येया बोल वा धुनं हे व ऋतुयात लुमंका बी । अले व हे ऋतुइ न्यनेबले हालेबले मन्त्रमुग्ध नं यानाबी । ऋतुबले हालीगु म्ये उज्वः यानाः देवदेवीलिसे स्वापू दुसां गुगुं धाःसा मतिना व सामाजिक परिवेशथा दु ।

न्हेसः

- (क) ऋतुम्ये धैगु छु ?
- (ख) बोल व धुनं ऋतुम्ये लुमंकी ला ?
- (ग) ऋतुम्ये दक्कं छगू हे मे खःला ?

५. च्वःप्वः हंक च्वयादिसं

खँगःया प्रत्येक आखःग्वलं
किपाया प्रत्येक ध्वलं
चुपचाप लः दनावनी !

६. लखं रंगयात न्ह्यब्वइ चिनाखँया समीक्षा यानादिसं ।

भाषिक संरचना

लिपिकारं ग्रन्थ च्वइबले म्वः (छ्यं) या शैली व स्वरूप जक पाकाः लेखनकलाया भेदकथं जक छ्यलातःगु खनेदु ।

थ्व खँपुइ च्वइबले, पाकाः, छ्यलातःगु स्वंगुलि असमापिका क्रिया खः । थ्व खँपु मिश्र खँपु खः । थ्व खँपुया सरल खँपु थथे जुइफु ।

- (क) लिपिकारं ग्रन्थ च्वइ ।
- (ख) म्वःया शैलीजक पाइ ।
- (ग) लेखनकलाया भेद खः ।

बियातःगु खँपुयात सरल खँपुइ हिलादिसं ।

विद्वान् अन्वेषकतसें नेपाललिपि धकाः रञ्जना, प्रचलित नेवारी, भुजिंमोल, कुंमोल, क्वैमोल, गोलमोल, पाचुमोल, हिंमोल व लितुमोल धकाः गुताजि लिपिया नां न्हेथनातःसां नेपाललिपि, रञ्जनालिपि व भुजिंमोललिपि स्वताजि लिपिजक आपाः छ्यलाच्चंगु खनेदु ।

(क) नेपालया लिपि नेपाललिपि खः ।

(ख) नेपाललिपि ब्राह्मीलिपिपाखें विकास जूगु खः ।

(ग) एशिया महाद्वीपय् नेपाललिपिया विकास जुल । थ्व स्वंगू खँपुयात थुकथं हनेफु । नेपाललिपि ब्राह्मीलिपिपाखें विकास जूगु एशिया महाद्वीपया लिपि खः ।

१. स्वपू खँपुयात छथाय् हनादिसं

(क) नेपाललिपिया न्हापांगु ग्रन्थ 'लंकावतार' ग्रन्थ खः ।

(ख) नेपाललिपि, रञ्जनालिपि व भुजिंमोललिपि स्वताजि लिपि जक आपाः दु ।

(ग) लिपिकारं ग्रन्थ च्वइबले म्वःया शैली जक पाः ।

सिर्जनात्मक व परियोजनात्मक ज्या

'मां' वा 'व्वनेकुथि' शीर्षकय् चिनाखँ छपु च्वयादिसं ।

नेपाललिपि अध्ययन

नेपाललिपिं हिलादिसं :

कुमारयात हे सिथिद्यः नं धाइ । कुमार बूगु दिन जूगुलिं थ्व दिनयात कुमारषष्ठी नं धाइ । थुखुन्हु यँया न्हूधलय् च्वंम्ह सिथिद्यःजात्रा याइ । नेवाः समाजय् थः कुलद्यः पूजा नं याइ । सिथिनखःखुन्हु लःया मुहान इइगु (सुचुकुचु याय्गु) परम्परा नेपाःगालय् प्राचीनकालनिसें हे खनेदु । बुँज्या याय् देधलं (राजकूलो) लः हय्माः । व धः मइलधाःसा लः हय् फइमखु । उकिं सिथिनखःखुन्हु धः इइ । नेपाःगालय् लः त्वनेत बुंगाः, तुं, पुखू व ल्वहंहितिइ वनी ।

